

9079

Økonomiske, vurderings

110211

Se side 22 (Arbeidshjelpen)
side 27.

I.

Politikk og konfiskasjon

«De penger, staten tar med hjemmel av landssvikanordningen, kan bli dyre.» (Professor Jon Skjæve i «Landsvik», s. 35.)

«Rettsoppgjørets» anstiftere viste stor oppfinnsomhet for å ødelegge de rettsfulgte økonomisk, og den overveiende del av den såkalte landssvikanordning beskjefte seg med denne oppgave, som skulde nåes ved en rekke midler, blant disse det «solidariske erstatningsansvar». For at de påtenkte ofre ikke skulde ane uråd ble landssvikanordningen omhyggelig hemmeligholdt, og den var bare kjent av noen få innviede, (se «Norsk Rettstidende», 1945, s. 31.)

Det tiltaler despotiske eller primitivt tenkende maktthavere å slå to fluer i ett smekk: straffe på pungen og samtidig fylle kassen. Systemet var alminnelig ennå opp mot den nyere tid under navn av konfiskasjon, et navn som klinger bedre enn plyndring. Det rammer oftest delinkventens sakesløse familie hårdere enn offeret selv. En rekke slike konfiskasjoner fant også sted under okkupasjonen, mot protest fra gode nordmenn innen NS. (Se således dr. Gustav Smedal: «Patriotisme og Landssvik», s. 86). Men plyndringens renessanse i det norske rettsvesen, dens opphøyelse til «legalisert» system i «rettsstaten Norge», kan vi takke demokratiet for. Grunnlovens § 104 lyder: «Jord og Boeslod kan i intet tilfælde forbrydes». Om dette sier professor Johs. Andenæs: «Paragrafen forbyr å bruke tap av en persons hele formue som straff. Og det forekommer da iallfall i høy grad tvilsomt om en kan omgå forbudet i et tilfelle som dette ved å kalle sanksjonen for erstatning». (Se «Erstatningsansvaret for NS medlemmer» i Norsk Sakførerblad nr. 2, juli 1945.)

Når vi feirer 17de mai, er § 104 noe av det, vi flagger for. Den er en del av frihetens innhold — et av de bærende prinsipper i Grunnloven.

Men også lenge før de vise fedre på Eidsvold hadde kloke statsmenn forstått, at det

å «straffe» motstanderne på pungen, det er farlig politikk. En politisk filosof i Renaissanceetiden (Machiavelli) billiget at diktatoren etter tidens skikk likviderte sine motstandere, men han frarådet å ta delinkventernes formuer fra de etterlatte. For disse, skrev han, glemmer nok engang den døde, men aldri at de er blitt plyndret.

Vår egen Sigurd Hoel har skrevet: «Det er ikke mange ting i verden politikere er mer redd for enn energiske folk som husker.» Det bør altså være en grunnsetning i klok statskunst, at kampmidlene ikke tilgripes utover det strengt nødvendige, og at man holder veien åpen til glemsel. Historien har mange eksempler på herskere som har forstått dette. Således er Charles II Stuart av England et prisverdig eksempel på det gode, en konge kan gjøre sitt land, når han forstår sin rolle, ikke som et hevners og straffens redskap, ikke som den der har et personlig regnskap å gjøre opp med en hel folkegruppe, men tvertom som det forsonende og formidlende element i staten — «Landsfaderen». Charles II tilbragte mange bitre år i utlendighet, mens Cromwell og hans «rundhoder» hadde makten. Han kom hjem til et England, hvor «opinionen» krevde et hårdt oppgjør med rundhoderne, og Parlamentet ga Charles hånd- og halsrett over disse. Dette var en stor chance for kongen, som alltid var i pengemangel, men han motstod fristelsen. Han takket Parlamentet, men så at han aktet å gi et alminnelig amnesti, fra hvilket han bare vilde unnta dem, som dømte hans far til døden. Om rundhoderne sa han: «Denne barmhjertighet og overbærenhet vil gjøre dem til gode undersåtter av meg, og til gode venner og naboer av Dere». Og kongen fikk siden stor glede av Cromwells disiplinerte rytteri, de uovervinnelige «jernsider».

I vår tid har, som man vet, Hollands unge dronning grepet inn og hindret eksekvering av dødsstraff, og det til tross for at «fagforeningen», i dette tilfelle foreningen av tidligere politiske fanger, skrek etter blod.

2) Det norske «rettsoppgjør»s anstiftere var ikke besjelet av en mentalitet, som levnet dem råd til å renonsere på noe middel til å ramme de utpekede ofre hardest mulig — straffe dem på pungen og ruinere dem og deres familier økonomisk. Til dette for landets velferd og fremtid så negative mål har de anvendt stor oppfinnsomhet, og Grunnlovens kjedelige hindere har de gått utenom. Mens straffeloven ikke tillot at der dømtes kumulativt til både frihetsstraff og bot, kunde der etter en av de ifølge professor Skeie ugyldige «anordninger» fra London, den av 22. 1. 1942, dømmes kumulativt til tap av almen tillit, fengselsstraff og bøter på inntil en million kroner. (Straffelovens maksimum for bøter var kr. 10.000.—) Det var imidlertid i NS flere, som eiet mer enn den fattige millionen, og eftersom «l'appétit vient en mangeant» ble det ved en «anordning» av 3. sept. 1943 bestemt at bøtestrafen ikke skulde være begrenset oppover. Tillitstapet ble gitt et innhold som i de fleste tilfeller avskar de dømte enhver mulighet for å ernære seg og familien på noenlunde skikkelig vis. Man skulde tro, at dette måtte være tilstrekkelig. Men den hemmelige komite, som utarbeidet forslag til «anordningen» av 15. des. 1944 — den beryktede «landssvikanordning» — var ennå ikke fornøyet. Det er sannsynlig, at den har fått betenkeligheter ved Grunnlovens § 104. En bot, som sluker hele ofrets formue, eller en vesentlig del av den, kommer jo åpenbart i strid med § 104. Komiteen fremhever i sine motiver, at det efter dens mening er en mangel ved straffeloven, at den «ikke gir anvisning på tilstrekkelige økonomiske represjoner.» Videre sies at «under okkupasjonen har det vokset seg frem til et folkekrav at landssvikene også skal straffes økonomisk», og at de ikke måtte «gå ut av oppgjøret som velstående menn». («Samling av div. provisoriske anordninger», Stockholm 1945, s. 106—107.) Og så fikk man «landssvikanordningen» med det solidariske erstatningsansvar i § 25. Denne oppfinnelse har dannet et, flittig anvendt supplement til fengselsstraffene, rettighetstapene, inndragningene og bøkene, og resultatet er idag at store deler av det norske folk er ruinert og berøvet muligheten for en noenlunde tålelig eksistens.

Professor Andenæs har i den ovenfor omhandlede avhandling i Norsk Sakførerblad karakterisert det solidariske erstatningsansvar slik: «Psykologisk er tilblivelsen av solidarregelen ikke vanskelig å følge. I de første år av krigen var det i mange kretser et sterkt ønske om å kunne ramme NS-medlemmene økonomisk. ... Det var to konstitu-

sjonelle vansker en støtte på: Forbudet i Grunnlovens § 97 mot tilbakevirkende lover, og forbudet i § 104 mot å anvende tap av jord og boeslodd som straff. På et forholdsvist tidspunkt dukket så tanken om det solidariske erstatningsansvar opp som det rene Columbi egg og ble grepet med begge hender. Som så ofte ellers var det også her ønsket som var tankens far.»

I samme avhandling betegnet Andenæs solidaransvaret som grunnlovstridig. Og sammen med professor Frede Castberg har han henvendt seg til Stortinget i skr. av 29. juni 1945. I denne sier de to professorer at landssvikanordningens regel om det solidariske erstatningsansvar «etter vårt syn er grunnlovstridig og dessuten høyst betenkelig i sine sosiale konsekvenser». (Forhandlinger i Stortinget, 1945, s. 118).

I «Stephansonsaken» ble det solidariske erstatningsansvar godkjent av Høyesterett under sterk dissens, idet tre av de eldste og mest ansette dommere, Alten, Fougner og Einar Hanssen, tok avgjort avstand fra prinsippet. Og en av dommerne i majoriteten — Schjelderup — var efter en utbredt oppfatning inhabil. Når dertil kommer at tre juridiske professorer — Skeie, Andenæs og Castberg — har tatt avstand fra Høyesteretts flertall i Stephansondommen, er denne kommet i det rette lys som diktert av den blinde Hød, ikke av den blinde Justitia.

Den avdøde varme patriot og fremragende jurist, Dr. juris Gustav Smedal, har i sin bok «Patriotisme og Landssvik» gitt en rammende fremstilling om det solidariske erstatningsansvar. Alle interesserte bør lese den. Vi henviser til s. 108—109, 121—125, 130—131, 166—167, og 177—195. Det sviktende juridiske grunnlag for det solidariske ansvar er her inngående behandlet. Derimot er der to andre sider ved erstatningsspørsmålet som Smedal bare berører, og som, såvidt vites, ikke er behandlet i noen publikasjon. Det er Finansdepartementets «Foreløpige oppgave over utgifter påført staten av Nasjonal Samling», og de økonomiske fordeler NS-styret har bragt landet. Disse to subsidiære sider av saken er avgjørende, hvis man med Høyesteretts flertall, men mot dets mindretall og tre juridiske professorer vil anta, at rettsgrunnlaget for det solidariske erstatningsansvar er i orden. De vil bli behandlet inngående i det følgende, og det vil bli påvist at selv på det subsidiære område strider konfiskasjonene mot prinsippene for en virkelig rettspleie.

II.

Regningen

(«En må lyve flittig, skal karret bli fuldt.» Askeladden.)

1. «Rettsoppgjøret»s presteskap må ha sunget et te *Deum* da Stephansondommen brakte sitt knepne resultat. I en tid, da man ensidig festet seg ved Nasjonal Samlings virksomhet på det politiske felt, gikk man uten videre ut fra at det hadde arrettet veldig økonomisk skade. En nærmere undersøkelse — selv overfladisk — av partiets virksomhet på det økonomiske felt falt det ikke noen inn at man skyldte de rettsforfulgte. Men for å skaffe etslags bilde av «skaden» gjorde Finansdepartementet, hvis sjef da var statistikeren Gunnar Jahn, et vilkårlig utdrag av poster i statsbudgettet, og kalte det «Foreløpig oppgave over ugifter påført staten av Nasjonal Samling». (Vedlagt som bilag 1.) Den viser en samlet utgift på Kr. 281.670.510.—. Ved rundskrivelse av 17. juli 1945, underskrevet av Gunnar Jahn og parafert av finansråd F. G. Nissen er den «foreløpige oppgave» sendt de øvrige departementer. Denne kuriøse rundskrivelse følger som bilag 2. Det vil straks virke påfallende, at mens oppgaven bare taler om «utgifter påført» o.s.v., har det Jahnske «rundskriv» overskriften «Erstatningsansvar for medlemmer av NS,» og har derved straks gitt uttrykk for at *utgiftene* er det samme som *skade*, som skal erstattes.

Rundskrivelsen betegner den medfølgende oppgave, hvorefter en hel folkegruppe skulde ruineres, som «en grov sammenstilling av utgifter som NS synes å burde svare for.» «Enkelte poster som er tatt med kan diskuteres» sier departementet med full rett, men «går ut fra at fagdepartementene..... vil kunne påvise en rekke ytterligere beløp som bør tas med». Dette glade ønske gikk dog ikke i oppfyllelse, hvilket er betegnende nok. Videre henstillet departementet — «for at oppgaven skal bli egnet til bruk under de forestående rettssaker» — «at den søkes begrenset til de poster hvor ansvaret synes nogenlunde klart og greit» (uthevet av departementet). Dette «nogenlunde» er avslørende. Når det gjaldt NS-medlemmer, mente herrerne Jahn og Nissen, at det var godt nok for våre retter, at ansvarsgrunnlaget var bare *nogenlunde* klart og greit, — så vilde oppgaven kunne brukes til å ruinere titusener av medmennsker. Som vi skal se, sviktet ikke Høyesterett denne tillit.

I rundskrivelsen presiserte Finansdeparte-

mentet i fire punkter de utgifter som burde tas med. De der oppstilte prinsipper stemmer mange steder ikke med folkeretten. Det er ikke nok å sette adjektivet «nasistisk» foran en institusjon, for at *utgiften* til denne skal kunne betraktes som skade påført staten av NS. Punkt 4 nøyer seg ikke med, som landsvikanordningen, å gjøre NS-medlemmene ansvarlig for utgifter og tap som skyldes deres *rettsstridige* tjenestehandlinger, men også tap de måtte ha voldt staten «på andre måter». Her er altså «rettsstridig» utelatt. Det beror muligens på klosset redaksjon. Vi kommer tilbake til disse prinsipper ved omtalen av de forskjellige krav i departementets regning.

Rundskrivelsen ber om at departementene skal holde «utenfor oppgaven» (ikke ta med) utgifter som utelukkende skyldes okkupasjonen eller kriseforholdene, og utgifter til ordinære statsformål. Men Finansdepartementet har selv, som vi skal se, tatt mange slike utgifter med i sin regning.

Skjønt Finansdepartementet selv betegnet sin regning som *grov* og delvis diskutabel, og skjønt den siden ikke er blitt rettet, erklærte departementet i 1949 på forespørsel fra en forsvarer, at der i oppgaven bare er medtatt poster, som der ikke kan reises begrundet tvil om.

2. Regningen ble i «Stephansonsaken» slukt rå av en lite nøyeregnende høyesterett, slik som den var utgått fra herrerne Jahn og Nissens hender, og den er senere lagt til grunn for de ruinerende «erstatninger», som er avtvunget de rettsforfulgte. Nevnte nidkjære herrer har derved påtatt seg et uhyre moralsk ansvar. Oppgaven er nemlig, som vi skal se, uvederheftig i en slik grad, at om en privat part hadde fremlagt noe lignende i en erstatningssak, vilde han sikkert ha pådratt seg en sterk mistanke av meget ubehagelig natur.

Efter departemental skikk er det den paraførende embetsmann — i dette tilfelle Herr Nissen — som inntår for riktigheten av dokumentets materielle innhold. For å anse herr Nissen på mildeste måte går vi ut fra, at han bare har vist grov skjødesløshet ved å la underordnedes forslag passere uten tilbørlig kritikk. En rekke av de feil ved regnskapet, som vi senere skal påvise i detalj, kunne herr Nissen nemlig unngått, hvis han hadde kritisert regnskapet ut fra sitt personlige kjernskap til de budgetter det gjel-

der, budgetter som han selv har vært med på å behandle. Men også herr Jahn burde ved litt skarpere kritikk være blitt oppmerksom på feil. Flere av de utgifter, som regnskapet krever erstatning for hos NS-medlemmer, skyldes beslutninger, som herr Jahn har vært med på, eller må ha hatt kjennskap til, som medlem av Administrasjonsrådet. Han må vel allerede i okkupasjons-tiden ha fått litt forståelse av, at Administrasjonsrådets virksomhet som et hjelpeorgan for Rikskommissariatet var gjenstand for sterk kritikk. (Protokollkomiteens innstilling s. 41.) Allerede dette burde oppfordret ham til å være ytterst forsiktig, når han skulde sende ut en oppgave over andres forsyndelser. Det er ikke ansvarsbefriende å skrive, at oppgaven er «foreløpig» og «grov», og at «enkelte poster som er tatt med kan diskuteres.» Denne karakteristikk røber tvertimot en noe for stor iver etter å karre sammen rub og stub av hva der muligens kunde være brukbart til det edle formål.

I listen over departementens synder leter man forgjeves etter Finansdepartementet, det som hadde det tekniske arbeid med bevilgningen og utbetalingen av de summer som Finansdepartementet mener at NS-medlemmene skal erstatte. Allikevel er dets rulleblad rent, om man skal tro herrene Jahn og Nissen. Hvorfor? Fra 1/2—42 var det under NS ledelse. Hvorfor har nettopp ministrene Prytz og von Hirsch vært så heldige å få alle sine disposisjoner godkjent av skaderegningens forfattere? Er det fordi disse har vært med på å effektivere disposisjonene? Er det de gode nordmenns bekjente englerenhet som har kastet en ufortjent glorie av uskyld over de to fele NS-ministrene? Vi står her ved et interessant psykologisk problem.

I folkets bevissthet står Finansdepartementet som en institusjon som er flink til å regne, og det er visstnok hevet over tvil at det er utstyrt med maskiner som kan summere. Allikevel er der flere summeringsfeil i anklageskriftet. Under Kulturdepartementet er der en summeringsfeil på kr. 594.013.— i disfavør av NS. Andre, mindre summeringsfeil slår til begge sider. Slikt styrker ikke tilliten til dokumentet. Og ved siden av slikt slarv ser det komisk ut, når departementet med petimeteraktig akkuratess fører opp kr. 2.— to kroner — for budgettåret 1944—45, som det samlede utgiftsbeløp i nevnte år til «ekstraordinære tiltak i anledning av kirkestriden».

Nu, en pølse i slaktetiden er av mindre betydning, og vi skal ikke lenger hefte oss ved regnefeilene, men gå over til langt alvor-

ligere anklager —. Vi skal påvise feil som gjør dokumentets godkjennelse i Høyesterett til en vilkårlighet som neppe er til ære for de Høist Ærværdige Herrer.

3. Før vi går i detalj, skal vi for oversiktens skyld henføre feilene i Finansdepartementets regning til 7 grupper. Ofte faller utgiftsbeløpene inn under to eller flere av disse.

- A. Utgiften er ikke utredet av Statskassen.
- B. Utgiften er ikke «påført» Staten av NS, men av Administrasjonsrådet eller kommissariske statsråder som ikke var NS-medlemmer.
- C. Skjønt utgiften rent formelt sett er besluttet av NS-styret, grunner den seg på iltak av administrasjonsrådet eller kommissariske statsråder som ikke var NS-medlemmer.
- D. Det som er vunnet ved anvendelsen av utgiftsbeløpet, og de aktiva som er igjen, er ikke trukket fra utgiften.
- E. Store deler av utgiftsbeløpene er medgått til lønninger som er trukket inn i Statskassen ved de såkalte «inndragninger». (At disse lønninger vilde bli «inndraget», var på det rene da oppgaven ble lavet.)
I tallrike tilfeller er resultatet at Staten ikke bare har fått bestyrt et nødvendig embede godt, samvittighetsfullt og gratis, men den har endog hatt en direkte inntekt svarende til lønnen. Dette system er brukt også mot NS-folk som ikke fortrengte noen, idet de ble utnevnt til ledige stillinger, — og som derfor ofte ikke er straffet for å ha latt seg utnevne. Allikevel er systemet godkjent av Høyesterett.
- F. Store deler av utgiftsbeløpene er lønninger til de allestedsnærværende «gode nordmenn», som ikke er aksjonert og som således har fått beholde mynten. Anvendelsen er dermed godkjent.
- G. Endelig gjelder i sin alminnelighet, at det solidariske erstatningsansvar etter landsvikloven bare omfatter skade som NS-organisasjonen har voldt ved medvirkning til *rettsstridig* styre av landet eller ved andre *rettsstridige* handlinger, og skade voldt av noe medlem, når han har opptrådt i samsvar med organisasjonens formål eller virke. Også forsåvidt angår denne «private» skade må *rettsstridighet* være forutsetningen, kfr. straffelovens § 86. Her kommer da i betraktning bl. a. Landkregsreglementets bestemmelser om okkupantens rettigheter og plikter, og om den okkuperte befolknings stilling til okkupanten. Okkupanten overtar statsforvaltningen: Den lovmessige makt er

faktisk gått over til okkupanten. (Haag-reglementets art. 43).

I en betenkning av 4/9 1940 til Stortingets Presidentskap, trykt i «Norge under okkupasjonen», s. 17—61, skriver professor dr. jur. Frede Castberg: «Okkupanten kan innsette nye organer for den høyeste forvaltning innen det besatte område. Han kan la de eksisterende forvaltningsorganer fortsette å fungere, eller han kan erstatte dem med sine egne organer», (s. 27).

Videre sier Castberg: «Der består ingen rettslig hindring for at den tyske regjering innsetter norske borgere som det tyske rikes organer i Norge under okkupasjonen. Der er ingen regel i folkeretten som forbyr at så skjer.» (s. 58). Administrasjonsrådet og de kommissariske statsråder var således innsatt som administrative organer i full overensstemmelse med norsk rett og folkeretten. De administrerte med fullmakt fra okkupanten. Det samme gjaldt Quislings styre, skjønt Terboven hadde lovet Quisling selvstendig beslutningsmyndighet. Når disse tre styrer skulde administrere landet, måtte de pådra Staten utgifter, som ikke er normale, fordi de gjaldt okkupasjonsmaktens folkerettslig begrunnede krav om gjennomførelse av foranstaltninger i forbindelse med okkupasjonen, og merutgifter som forøvrig fulgte av de ved okkupasjonen endrede forhold. Slike utgifter kan ikke betegnes som urettmessig skadetilføyelse, og er heller ikke blitt betraktet slik, når de er «påført Staten» av Administrasjonsrådet eller kommissariske ikke-NS-statsråder.

Castberg skriver i før nevnte betenkning: «Såfremt Administrasjonsrådet av hensyn til de tyske okkupasjonsmyndigheters krav anser seg nødt til å treffe en bestemmelse f. eks. av lovgivende art, må det — som alminnelig regel — antas at Administrasjonsrådet har myndighet til å treffe vedkommende bestemmelse, såsant den ligger innenfor hva Haagreglementet tillater.» (s. 59). Forbeholdet sikter til Haagreglementets art 43, hvorefter landets gjeldende lover skal respekteres, når det ikke foreligger absolutte hindringer herfor. Denne begrensning har imidlertid Administrasjonsrådet, etter okkupantens krav, brutt mange ganger, f. eks. med de «midlertidige bestemmelser om tillegg til lov om arbeidsformidling av 12. juni 1906», som ifl. Undersøkelleskomisjonens innstilling s. 200 «i virkeligheten var en ny og meget vidtgående lov», og ifl. NTB var «et helt nytt system i vårt økonomiske samfund, en ny orientering i samsvar med det omformede Europa som man nå etterhvert

skimter bak krigens brand.» (Samme innst. s. 201).

Når slikt er godkjent for Administrasjonsrådet og de kommissariske ikke-NS-statsråders vedkommende, må det også godkjennes for de kommissariske NS-statsråder og for Quislings ministre. Man kan ikke for disses vedkommende etablere en særregel, og gjøre ansvar gjeldende for foranstaltninger som etter streng fortolkning «ikke ligger innenfor hvad Haagreglementet tillater». *Det avgjørende blir om foranstaltningen har vært krevd av tyskerne, og ikke kunde forhindres såfremt man ikke vilde ha tyskerne inn i administrasjonen med katastrofale følger.*

Når det gjelder Administrasjonsrådet, har man godkjendt at det å overta den civile forvaltning ikke strider mot troskapsplikten, men stemmer med lydighetsplikten, og at lojalitet mot okkupasjonsmakten ikke kan kriminaliseres. Dette er sikker folkerett, men er ikke godkjendt for medlemmer av NS.

4. Skjønt Finansdepartementet ikke har gjort noe forsøk på å begrunne sitt krav, er der ikke tvil om at det har brutt prinsippet om likhet for loven på det groveste. Det har heller ikke gitt noen opplysninger om hvorledes tallene er fremkommet. Der er sekkeposter hvis innhold man tildels må gjette seg til.

Det er ellers en rettsregel, at den som gjør fordring på skadeserstatning, må legitimere skaden nøyaktig og detaljert, og påvise at den er tilføyhet på rettsstridig måte. Finansdepartementet, og med dette Høyesterett, har sett helt bort fra disse grunnsetninger for en virkelig rettspleie. Karakteristisk er følgende avsnitt av høyesterettsdommer Stangs votum i dom av 8. 9. 45 (Stephanson-saken), ved hvilken dom skaderegningen ble godkjent:

«Det er umulig å beregne det tap som på denne måte» (d.v.s. ved NS virksomhet) «er voldt det offentlige og de private, men ankeparten har fremlagt en foreløbig oppgave over utgifter påført Staten av NS, som viser et beløp på over 280 mill. kr. Det er mulig at en del av disse tap vilde være voldt også om okkupasjonsmakten selv hadde overtatt hele forvaltningen i Norge enten direkte eller ved norske enkeltpersoner, som stilte seg til disposisjon. Men okkupasjonsmakten har ikke innrettet seg på denne måten».

Her benekter altså den senere justitiarius i rikets høyeste rett, at det var okkupasjonsmakten som utøvte sin makt og overtok administrasjonen ved norske enkeltpersoner gjennom Administrasjonsrådet, de kommissariske statsråder og Quislings regjering.

Vi gjennomgår nedenfor endel «skade»-poster, som vi har kunnet skaffe opplysninger

om. Når andre poster utelates, betyr det ikke at de i sin alminnelighet erkjennes å ha vært påført Staten rettsstridig av NS. Vi går heller ikke for meget i detalj. Det er unødig ved siden av de svære og sikre feil vi påviser. En komplet revisjon av regningen vil kreve mye sakkyndig hjelp og bistand av det offentlige, som må stille regnskaper og arkivsaker til disposisjon. Men selv dette minimum av liberalitet kan vi ikke håpe på under det nåværende styre, hvis man skal dømme etter justisminister Knudsens uttalelse i Stortinget under interpellasjonsdebatten 9. mars 1953.

5. Finansdepartementet har ført utgiftene opp i 5 kolonner representerende de fem budgettår 40/41 til 44/45 og man finner at betydelige deler av de summer NS kreves for er utgifter for 40/41, uten at det kan sees hvor meget av disse skyldes Administrasjonsrådet eller kommissariske jkk-NS ministre. Papiret begynner med:

Regjering og Regjeringskontorer:

De samlede utgifter her er Kr. 30.756.000.—. Herav angår kr. 4.314.000.— Førerens garde. Det øvrige, kr. 26.442.000.—, er åpenbart for den vesentligste del lønninger og representasjonsbidrag til ministerpresidenten, ministre og andre embetsmenn, altså beløp som er inndratt i rettssakene. Dette gjelder også lønnene til offiserer og mannskaper i førerens garde. (Feilgruppe E).

Den største post i dette avsnitt er «Kap. 22: Regjeringskontorene», med en samlet utgift på kr. 20.100.000.—. Dette kapitel omfatter lønninger, kontorutgifter og kontormessige driftsutgifter til departementene og andre kontorer, som sorterer direkte under regjeringen. Beløpets størrelse tyder på at i de tyve millioner er tatt med lønninger til samtlige embets- og tjenestemenn i regjeringskontorene, som var NS, altså som nevnt inndragne lønninger. Det er forøvrig uriktig rent summarisk å katalogisere lønninger til NS folk som skade påført staten av NS. De aller fleste stillinger, innenfor regjeringskontorene som ble bekledd av NS medlemmer var regulære forvaltningsstillinger av helt upolitisk natur. Om ikke vedkommende NS mann hadde hatt stillingen, måtte den ha vært besatt med en annen. Men det var jo utgått parole mot at «gode nordmenn» tok slike stillinger. Der foreligger her ingen ekstraavgift for staten. Det samme gjelder de driftsutgifter som måtte være tatt med i dette kapitel. (Feilgruppe E og G).

Det avgjørende for bedømmelsen av statsgiftens forhold til NS-styret er ikke at de påløp under dette styre, men om de var nødvendige eller rimelige under de ekstraordi-

nære forhold, og i motsatt fall, om de skyldtes omstendigheter som NS ikke var herre over, f. eks. tyske uomgjengelige krav eller disposisjoner av Administrasjonsrådet eller de kommissariske ministre som ikke tilhørte partiet.

I mangel av nærmere opplysninger antar vi, at utgiftene under posten «Regjering og Regjeringskontorer» trygt kan reduseres med minst kr. 20.000.000.—.

Kirkedepartementet.

Bortsett fra et par tusen kroner til abonnement på «Fritt Folk» og vel seks tusen i anledning av kirkestriden, består regningen på dette departement bare av en post: kr. 336.000.— til «tilskott til andre høgre almen-skøler. Statsgymnas II». Vi er ikke kjent med gymnasetts karakter, men i hvert fall må vi anta at utgiftene for en vesentlig del utgjøres av inndragne lønninger.

Kulturdepartementet

er ført opp med et samlet skadebeløp på kr. 32.640.000.—. Herav gjelder 3.922.000.— kr. «filmformål» (kap. 235) og kr. 7.809.000.— «tilskott til Norsk Rikskringkasting» (kap. 243), tilsammen kr. 11.731.000.— som må utgå fordi beløpene inngår under de foran oppregnede «feilgrupper» A, D, E, F, og G. Herom bemerkes:

Kap. 235 — Filmformål.

De beløp som er ført opp under dette kapitel — ialt kr. 3.921.992.— kan ikke under noen omstendighet sies å representere utgifter påført staten av Nasjonal Samling allerede av den grunn at midlene ikke ble skaffet tilveie ved bevilgninger fra staten, men gjennom et fond som ble skapt ved en avgift på kinobillettene. Det er således den enkelte kinogjenger som har ydet de beløp som ble disponert til støtte av norsk filmindustri gjennom dette fond. Fondet ble til å begynne med disponert direkte av Kulturdepartementet utenom statsbudsjettet. Senere ble det etter avtale mellom Kulturdepartementet og Finansdepartementet ordnet således at fondet ble trukket inn under statskassen og at støtten ble bevilget over budsjettet, uten at dette dog endret det faktiske forhold. Til dette kommer at det her ikke dreiet seg om noe politisk formål. Det er en kjent sak at norsk filmindustri alltid har vært hemmet i sin utvikling og produksjon av kapitalmangel. A avhjelpe denne mangel var et legitimt formål for en hvilken som helst regjering, uten hensyn til politisk farve. Også etter okkupasjonen er det av Stortinget, etter forslag av Regjeringen, bevilget

adskillige beløp til nettopp de samme formål. Under de forhold som den gang rådet, hvor man praktisk talt utelukkende var henvist til tyske filmer, måtte hjelp til produksjonen av norske filmer synes enda nødvendiggjøre enn under normale forhold. Den støtte som ble ydet gikk vesentlig til helt upolitiske spillefilmer og til alle produksjonsselskaper, uten hensyn til om disse var ledet av NS-medlemmer eller av motstandere av NS. Kun i unntakstilfeller ble endel midler ydet også til filmer med politisk tendens. Det er således uberettiget å karakterisere beløpene under Kap. 235 — Filmformål — som «utgifter påført Staten av Nasjonal Samling». Og disposisjonen er ikke rettsstridig.

Kap. 243 — Tilskot til Norsk Rikskringkasting (norske sendinger.)

I alt kr. 7.808.829.—

Det er vel ingen som for alvor vil hevde at det hadde vært mulig den gang rett og slett å nedlegge Norsk Rikskringkasting og slutte med norske sendinger, i strid med Okkupasjonsmaktens krav og ønske. Det er helt på det rene — og ble dengang ved forskjellige anledninger fremholdt såvel av Terboven selv som av hans nærmeste medarbeidere, at Kringkastingen vilde blitt holdt gående, eventuelt ved et tysk diktat og med full dekning fra den norske stat av samtlige driftsomkostninger. Å fremkalle et sådant diktat vilde vært stikk i strid med norske interesser. Det vilde bl. a. medført at tyskerne hadde overtatt den fulle og hele disposisjon av Norsk Rikskringkasting, og latt den norske stat bære samtlige omkostninger, med alt hva dette hadde ført med seg i tilfelle en tysk seier. Det er helt på det rene at tyskerne under hele okkupasjonstiden drev et systematisk arbeid for å oppnå direkte innflytelse på Norsk rikskringkasting og befeste en maktstilling for seg innenfor institusjonen med henblikk på tiden etter krigen og en tysk seier. Det ble i disse årene ført en stadig og forbitret strid fra minister Fuglesangs side for å slå tilbake disse angrep og bevare kringkastingen som en norsk institusjon og under norsk ledelse. Dette lykkedes, men ikke uten at de som førte denne striden på vegne av de norske interesser, og særlig da Fuglesang, utsatte seg for direkte personlig risiko og den største uvilje fra okkupasjonsmaktens side. Det er på det rene at Fuglesangs liv var i fare.

Ut fra disse kjensgjerninger må en se og bedømme den ordning som kom istand med okkupasjonsmakten om en fordeling av driftsutgiftene til Kringkastingen på grunn-

lag av den sendetid som ble disponert av henholdsvis okkupasjonsmakten og de norske myndigheter.

Da radioapparatene i 1941 ble inndratt etter diktat fra okkupasjonsmakten falt hele inntektsgrunnlaget bort for Norsk rikskringkasting. Driftsutgiftene ble til å begynne med dekket av de fonds institusjonen disponerte, men det er ganske klart at dette i lengden var en uholdbar situasjon og sterkt stridende med kringkastingens interesser som institusjon betraktet, og med henblikk på fremtiden. Når disse fonds var oppbrukt, vilde forøvrig en ordning ha fremtvunget seg av seg selv og formodentlig således at samtlige driftsutgifter vilde bli å utrede av den norske stat. Dette resultat ble foregrepet ved at det lykkedes departementet i samarbeid med kringkastingens ledelse å oppnå en sådan ordning at tyskerne betalte for den sendetid okkupasjonsmakten disponerte, mot at den norske stat betalte for den sendetid som ble disponert fra norsk side. På denne måte ble staten spart for en meget stor del av de driftsomkostninger som påløp, og kringkastingen ble bevart intakt som en norsk institusjon, og ble satt istand til å møte tiden etter krigens slutt på et sunt økonomisk grunnlag. Det er vel ikke tvil om at staten hadde måttet utrede ikke bare de beløp som det her dreier seg om, men etter all sannsynlighet samtlige kringkastingens driftsutgifter, selv om en ikke-NS regjering hadde sittet med styret i denne tiden.

Den nevnte ordning som det lykkedes å få tyskerne til å gå med på måtte den gang fortone seg som uventet gunstig for norske interesser, og sparte — så vidt det den gang var mulig å vurdere forholdene — den norske stat for millionbeløp.

At utbetalingene fra tysk side skjedde over «tysker-kontoen» i Norges Bank og at denne konto som følge av det tyske nederlag ikke blir refundert, er et forhold som man den gang ikke kunne regne sikkert med. Ved tysk seier ville situasjonen blitt en annen, og det måtte den gang betraktes som overensstemmende med norske interesser med henblikk på kommende forhandlinger om oppgjøret av okkupasjonskontoen at alle utgifter som hang direkte sammen med okkupasjonen ble erkjent som sådanne av okkupasjonsmakten og betalt av denne, ikke av den norske stat. Norge ville dermed komme i en gunstigere stilling ved et kommende oppgjør med Tyskland om ordningen av okkupasjonsutgiftene. Det forelå uttrykkelig tilsagn fra tysk side om at Norge ved et kommende oppgjør ikke skulle bære mere enn en rimelig andel av disse.

Angående de øvrige utgiftsposter som er ført opp under Kulturdepartementet bemerkes at de synes å omfatte betydelige lønningsbeløp, som dels har vært utbetalt til NS-folk og er inndratt hos disse i forbindelse med rettsforfølgningen mot dem, dels er utbetalt til ikke-NS medlemmer, som er sluppet tiltale for sin medvirkning til disse forhold, og som har sluppet inndragning av det mottatte lønningsbeløp.

Politidepartementet:

Av den samlede utgift kr. 17.570.000.— gjelder kr. 821.000.— *den tekniske nødhjelp*. Denne var helt upolitisk og den ble dannet med henblikk på teknisk assistanse under katastrofer. Den ydet utmerket hjelp under eksplosjonsulykken i Bergen i 1944, og fikk anerkjennelse fra alle hold for sin innsats. De øvrige under politiet oppførte utgiftsbeløp er uten tvil i vesentlig grad av den art som inngår under feilgruppe G. De politimesige forholdsregler det gjelder hører til dem som okkupasjonsmakten etter folkeretten kunne gripe til, og også Administrasjonsrådet var i stor utstrekning med på å gjennomføre dem. Dette gjelder de ca. kroner 14.200.000.— under «kap. 387 Statspolitiet og Grensepolitiet». Vi siterer Undersøkelseskommisjonens innstilling s. 210—211:

«Heller ikke ved Administrasjonsrådets behandling av administrasjonen forøvrig eller politivesenet er det noe å bemerke. Naturligvis ble styringsverket sterkt preget av krigen. Etter tysk ønske, som Rådet selv var enig i, ble fylkesmennene kalt til møte i Oslo 14—15 mai til overlegging om viktige spørsmål. En tysk observatør var tilstede på hovedmøtet. — Politiet ble styrket ved ansettelse av *hjelpepoliti* og opprettelse av *enkelte nye overordnede stillinger*. Vi har tidligere nevnt at Rådet etter krav fra tyskerne innførte ordningen med *grensesone* (øst 15. juni, vest 6. september), utstedelse av *grenseboerbevis* og *kontroll med reiser* i disse soner. Det var utvilsomt tyske interesser som med dette ble tilgodesett, men tyskerne selv kunne etter folkeretten ha gjennomført slike foranstaltninger». (Uthevelsene gjort her.)

Her uttaler altså Undersøkelseskommisjonen, at det ikke er noe å bemerke til, at «gode nordmenn» tilgodeser tyske interesser, hvis tyskerne selv etter folkeretten kunne ha gjennomført tiltaket. Kommisjonen uttaler seg ikke om hvorvidt NS folk straffritt kan opptre på samme måte, men vi tillater oss å hevde, at så burde ha vært tilfellet. Men nu krever man oss allikevel for utgifter til foranstaltninger, som skyldes Administrasjonsrådet, og som dette ikke klandres for.

På side 210 nevner Undersøkelseskommisjonen i en petitnotis, at Justisdepartementet 30. mai 1940 tilsatte Jonas Lie som politinspektør med den oppgave særlig å ta seg av «forbrytelser og forseelser som antas å ha politisk bakgrunn». Harbeck nevnte saken i Administrasjonsrådet, som protokollerte at det «ikke hadde noe å bemerke til dette». En bemerkning som bygger på den dengang ennå korrekte oppfatning av Haagreglementet. Dette pålegger okkupanten å holde ro og orden, og til dette kunne okkupanten «betjene seg av» ikke bare Administrasjonsrådet, men også av andre nordmenn.

Dengang så man strengt folkerettslig på disse ting. Så fikk følelsene overtaket, pisket opp av en regjering som satt i London utenfor og temmelig ufølsom for folkets vanskeligheter — det gjaldt jo å avlede oppmerksomheten fra egne synder, og gi «folkets rettsbevissthet» et åhnet og bedre innhold.

Utgiftene til statspolitiet og grensepolitiet, kr. 14.200.000.— må strykes av regningen. Sosialdepartementet.

Her er oppført:

«Kap. 432: Arbeidsformidling og arbeidsløshetsstrygd:

1940—41	kr.	216.000.—
41—42	«	739.000.—
42—43	«	965.000.—
43—44	«	1.247.000.—
44—45	«	895.000.—

Sum kr. 4.062.000.— og i en anmerking er tilføyet «En har tatt med stigningen i forhold til 1939—40».

Enkelt og effektivt!

Har regningsutstederne glemt alle de ekstra byrder på en rekke felter, som ble påført samfundet ved okkupasjonen? Her har de foretatt en bokholderimessig oppstilling av merutgifter som skyldes våre forpliktelseser etter Haggreglementet og andre grunnleggende fakta, og så skyver de uten videre merutgiftene over på syndebukken NS! Man har videre regnet «stigningen i forhold til 1939—40» uten å ta hensyn til den voldsomme prisstigning i denne tid.

Dette gjør herr Jahn, som var medlem av Administrasjonsrådet. Han har bedre kjennskap enn folk flest til okkupasjonens virkninger på arbeidsformidlingen. Han har direkte personlig kjennskap til tyskernes pågang etter arbeidshjelp. Allerede den 19. april 1940 henvendte de tyske myndigheter seg til nettopp herr Jahn for å få noen tusen mann til forskjellige militære arbeider, og Jahn henviste dem til arbeidskontorene. (Undersøkelseskommisjonens innstilling s. 198). Så sender herr Jahn altså regning til

NS for det merarbeid han skaffet arbeidskontorene!

Okkupasjonens virkninger på arbeidsformidlingen, og de økede utgifter den fikk, er belyst i et verk som herr Jahn selv har utgitt, nemlig «Statistisk-økonomisk utsyn over krigsårene», utgitt av Statistisk Sentralbyrå. Vi henviser til avsnittet om «Bygge- og sysselsetning» s. 229—235 med tabellen s. 276. Herr Jahn må formodes å ha lest disse interessante og opplysende fremstillinger, som han er fadder til.

I 1940 var Statens og næringslivets samarbeid med okkupasjonsmakten innledet i videste utstrekning. Mens Norge ennå deltok i krigen, i mai 1940, igangsatte Administrasjonsrådet med bistand av Oslo Kommune og Arbeidernes faglige landsorganisasjon arbeider av ren militær art for tyskerne på Fornebu, og satte igang Kongsberg Våpenfabrik og Horten Verft. Våre ledende bedrifter, Hydro, Borregård, Åkers Mek. Verksted, Askim Gummivarefabrik, Christiania Spigerverk, de elektrokemiske industrier og våre grubebedrifter m.v. opptok straks samarbeidet med tyskerne. De ble støttet av regjeringsadvokaten Johannessens uttalelser, sirkulert gjennom Norges Industriforbund. På vegne av Administrasjonsrådet krevet H.r.-advokat I. B. Hjørth fortrinnsrett for de frigitte krigsdeltagere til tyskerarbeid, og dette «av nasjonale grunner», og kommunene konkurrerte om å sende alle sine arbeidsledige og forsorgsunderstøttede til de tyske bygge- og anleggsplasser. Dette sammen med de svære tyske lønninger førte til at det i løpet av 1940 og første halvdel av 1941 var strømmet folk til bygg og anlegg i en slik utstrekning at disse fag høsten 1941 beskjeftiget 147.000 mann. Derav arbeidet ca. 110.000 direkte for tyskerne og resten mer eller mindre indirekte. Samtidig skaffet tyskerne seg i alt ca. 25.000 norske funksjonærer.

Dette var altså sammen frivillig arbeidskraft. Hvor kom den fra? Om dette se Statistisk-økonomisk utsyn 1945, s. 234, oversikt over sysselsatte arbeidsløshetsstrygdene. Det viser seg der at hverken norsk industri, handel eller transport statistisk og tallmessig har avgitt en eneste mann i krigsårene.

Tilgangen til arbeidsplasser, som NS ikke har hatt noen del i, måtte komme til å få stor innflytelse på Arbeidsformidlingens arbeid og utgifter. Følgen av den var nemlig:

- 1) Voldsom utvandring fra ikke arbeidsløshetsstrygdene grupper, jord, skogbruk og fiske,
- 2) utvandring fra industrien til bedre lønnet arbeid,

3) krav om registrering av bevegelsen i arbeidskraften.

Arbeidsformidlingen skulde 1) erstatte den arbeidskraft som var gått fra jord- og skogbruk, 2) erstatte industriens tapte arbeidskraft, og 3) holde rede på tyskerarbeiderne.

Grunnlaget for dette Arbeidsformidlingens merarbeid er Administrasjonsrådets lov av 19. sept. 1940 som ble kunngjort noen dager etter Administrasjonsrådets avgang. UK, s. 200—201 gir et godt bilde av lovens betydning, idet grunnen var lagt for hele okkupasjonstidens dirigering av arbeidskraften. Det var, som før nevnt, ifl. Undersøkelles-kommisjonens innstilling s. 200 «i virkeligheten en ny og meget vidtgående lov.» På side 207 sier UK: «Da også Administrasjonsrådet var ivrig for å holde arbeidslivet oppe — noe rådet mente var i landets interesse — kunde heller ikke det bli en effektiv verner av de nasjonale verdier».

De nye forpliktelser som var pålagt Arbeidsformidlingen ved Administrasjonsrådets lov av 19. 9. 40 medførte at den måtte opprette kommunale kontorer over hele landet eller utvide de tidligere eksisterende. Den alminnelige prisstigning og øket forbruk av papir, trykksaker o.s.v. forårsaket også en viss utgiftsstigning.

Det er med dette klargjort at det ikke er riktig at økningen av kap. 432 i statsbudgettet kan legges NS til last. Det her behandlede skadebeløp kr. 4.017.000.— må strykes av regningen. Det inngår under feilgruppene C, D, E, F, G.

Billedet blir ikke komplett, hvis man ikke også ser på Sosialdepartementets lønnspolitikk fra høsten 1941, en politikk ved hvilken minister Lippestad har spart landet for lønnsutgifter på henimot en milliard kroner.

Tyskerne skaffet seg arbeidskraft ved overbetaling, som etter hånden utgjorde det flerdobbelte av vanlig arbeidslønn. Den i 1940/41 innførte «Rikstariffavtale» for bygg- og anleggsfagene fikk liten betydning til begrensning av arbeidslønnen. Sabotasje av og agitasjon mot tyskerarbeid fant ikke sted før tidligst sommeren 1943, (kfr. skrivelse til Quisling av 8. mai 1943 fra den midlertidige kirkeledelse ved Hallesby og Hope). Allikevel viser beskjeftigelsen i bygg- og anleggsfagene følgende utvikling (Aukrust og Bjerve, side 117, tabell 28).

Antall sysselsatte trygdepliktige:

31.10-40	31.10-41	31.10-42	31.10-43	31.10-44
122.866	144.577	128.588	113.328	94.151

En jevn nedgang på ca. 15.000 mann pr. år fra høsten 1941.

Årsaken hertil er Sosialdepartementets

lønnspolitikk fra høsten 1941. Det ble innført ny tariff for bygg- og anleggsgagnene for hele landet, og det ble satt kraft inn på å gjennomføre den tross iherdig motstand fra de tyske arbeidsgiveres side. I Nord-Norge, hvor forholdene var værste, ble arbeidet med lønnskontrollen tatt opp på stedet av Sosialdepartementets sjef sommeren 1942.

Som bevis tjener også den kjensgjerning at der ikke fant sted en tilsvarende nedgang i antallet av norske funksjonærer hos tyskerne. Her hadde Departementet og arbeidsformidlingen ikke effektive midler til å gripe inn.

Kontrollen med gjennomføringen av riktige lønninger på arbeidsplassene kostet selvsagt arbeidsformidlingen merarbeid. Disse merutgifter vil man neppe bebreide NS å ha påført staten, idet det gjennom dette ble innspårt en mer-utbetaling i lønn fra kontoen i Norges Bank, på *meget forsiktig regnet* 750 — syv hundrede og femti millioner kroner.

Lønninger, som var fra 50 til 100 kr. ble bragt ned til det halve. Om man bare regner en reduksjon av kr. 20.— pr. dag i ett år, 300 dager for 100.000 mann, utgjør dette 600 — sekshundrede — mill. kr. — De reduserte lønninger gjaldt i næsten 3 år.

Samtidig med lønnsnedslaget i bygg og anlegg ble lønningene i jord- og skogbruk og industri betydelig forhøyet til understøttelse av arbeidsformidlingens strev med å skaffe disse fag nødvendig arbeidskraft. Tilleggene skjedde i jord- og skogbruk dels ved tariff-forbedring, dels ved allehånde ekstratilllegg — i industrien på grunn av den prinsipielle lønnsstopp ved hjelp av gratialer, matforsyning og andre sosiale tiltak, iverksatt eller godkjent av Sosialdepartementet. Ifølge norsk arbeidsgiverforening utgjorde disse tillegg i industribedrifter opptil 40 øre pr. time.

Finans- og Tolldepartementets oversikt over utgifter, påført Staten av Sosialdepartementet er derfor *uriktig og tendensiøs*. Ikke alene hviler den bokholderimessige ekstrakt på feilvurdering av årsaken til utgiftsøkningen, det er også unnlatt å anføre at merutgiftene delvis har tjent rene norske interesser, og man har unnlatt å føre opp motpostene til merutgiftene, nemlig en besparelse for Staten, som — fremdeles lavt regnet — bare for et enkelt år utgjør 150 ganger så meget som de samlede påståtte merutgifter.

Idrettsdepartementet:

Dette departement er belastet med den nette sum av kr. 132.326.000.— eller nær inn på halvdel av hele regningen til NS. Her-

av gjelder 121.908.000 arbeidstjenesten. Hele dette beløp må imidlertid strykes av regningen. Arbeidstjenesten har ikke kostet den norske stat noget, men har tvertimot etter beregning av Kaptein Jan Eikeland, av Forsvarsdepartementet tilsatt som sjef for Avviklingskontoret for Arbeidstjenesten, gitt et *overskudd* på 1 million kroner, hvortil kommer fordeler som ikke er omgjort i penger. Utbyttet vilde blitt flere millioner kroner større, hvis det ikke hadde vært for tyveriene av materiell og proviant etter befrielsen.

Vi vedlegger som bilag 3 en «Status for Arbeidstjenesten» utarbeidet i 1949 av ovennevnte kaptein Eikeland. Denne «gode nordmann» beregner Arbeidstjenestens utgifter til ca. 129 mill. kr., og godskriver institusjonen et beløp på 130 mill. kroner for etterlatte aktiva, utførte arbeider m.m. Dessuten en hel del fordeler «som vi har fått helt gratis». Dessuten ble etter frigjøringen stjålet aktive for kr. 3.055.000.—, som ikke er tatt med ovenfor. Herom henvises til vedlagte bilag 4: «Verdier som fantes etter Arbeidstjenesten», av kaptein Eikeland, og videre til artikkel av 11. 12. 45 i «Morgenbl.» bilag 5.

Finansdepartementets regning, såvelsom den rundskrivelse med hvilken den ble sendt rundt, savner enhver antydning av at man fra utgiftsbeløpene må trekke aktiva som er i behold, og den nytte landet har hatt av utgiften. Det er mulig at herr Nissens livslange tjeneste i Finansdepartementet har bibragt ham den triste forestilling, at når pengene engang er kommet på budgett og er anvist, så er de sporløst borte. Vi skal i tilfelle ikke bebreide ham denne så altfor ofte berettigede tankegang. Men herr Jahn, som under sin system med nasjonaløkonomiske teorier ikke kan ha unngått å komme i berøring med det praktiske liv — herr Jahn, som var medlem av Administrasjonsrådet, og senere av Hjemmefronten — har selvsagt hatt et meget godt kjennskap til Arbeidstjenestens virksomhet. For det første fordi Administrasjonsrådet selv har vært med på starten. Vi citerer fra dommer Bergers votum i Høyesterett i saken mot offiserene i Arbeidstjenesten:

«Den er igangsatt av gode nordmenn under Administrasjonsrådet som frivillig, men der forelå allerede i Administrasjonsrådets tid ferdige planer for gjennomføring av allminnelig tvungen arbeidstjeneste. Disse planer ble overtatt og gjennomført av NS med bistand av høyere befal i den norske hær, hvis nasjonale holdning er hevet over tvil.» (Aftenposten 30. 5. 1947).

Videre er det en kjent sak at Hjemmefron-

ten fulgte Arbeidstjenestens virksomhet meget nøye.

Det er unødvendig å rette til herr Jahn det beryktede spørsmål: «Visste De ikke?» Han visste.

Herr Jahn har visst, at Arbeidstjenesten utførte svære arbeider av varig nasjonal-økonomisk betydning, at den bistod med krishjelp som vedhugst og onnehjelp, og at den efterlot store utbyggede leirer, materiell og proviant til svære verdier. Allikevel har han vært med på et skadekrav på Arbeidstjenesten på 122 mill. kroner, og det i den hensikt at det skulde brukes til ruinering av titusener av landsmenn.

Arbeidstjenestens utgifter, 122 mill. kr., må etter det som er påvist ovenfor strykes av regningen.

Under Idrettsdepartementet er også oppført en post på kr. 5.300.000.— under kap. 495, Idretten. Meget av dette er lønninger, som er inndratt. Forøvrig tror vi ikke, at disse bevilgninger til ungdommens fysiske utvikling har skadet og kan betegnes som rettsstridige.

Næringsdepartementet.

Næringsdepartementet ble dannet i april 1943 ved at Departementet for Handel, Industri, Håndverk og Fiskeri ble slått sammen med Departementet for Forsyning og Rasjonering.

Der er for dette departement oppført to skadeposter på tilsammen kr. 585.000.—, som må strykes av regningen. Den første gjelder: Kap. 529: *Studieselskapet Grong*. Utgifter i 1941—42, 42—43, og 43—44, tilsammen kr. 493.710.—.

Studieselskapet Grong er imidlertid et selskap som NS eller NS-medlemmer aldri har hatt noen befatning med. Selskapet er opprettet i 1940 av Reichskommissariatet og kommisarisk statsråd Sigurd Johannessen. Forøvrig mener Johannessen at man har fått full valuta for de anvendte pengemidler. Forholdet belyses best ved følgende:

Utdrag av Handelsråd, fhv. kommissarisk statsråd S. Johannessens vidneprov i Oslo Byrett, 26. nov. 1948 i erstatningssak mot E. Blehr (Stenografisk referat):

H.r.advokat, dr. juris J. Øvergaard:

«Vil De fortelle om Deres befatning med A/S Grong?»

Vidnet (S. Johannessen):

«Der var nedsatt en komité av Administrasjonsrådet for forhandling med tyskerne om overtagelse av Grong-feltene høsten 1940. I desember kom en innstilling, og den vilde jeg ikke akseptere, men Administrasjonsrå-

det hadde innledet forhandlinger på grunnlag av at det skulde dannes et norsk-tysk selskap for å overta feltet. Jeg konstruerte en hel del mangler ved grunnlaget, og de oppga sine planer om norsk-tysk selskap, og der ble dannet et studieselskap, som skulde ta opp spørsmålet om fortsatt drift.

Øvergaard: Dette var altså et faktum før Blehr kom til?

Vidnet: Ja.

Øvergaard: Er det så, at ved det studieselskapet ble planene om en felles norsk-tysk utnyttelse av Grong forpurret?

Vidnet: Ja, utvilsomt.

Blehr: Dette selskap hadde et budgett for disse årene på i alt en halv million kroner som er tatt med i en regning fra Finansdepartementet på 280 mill. kroner for skader som NS skal ha påført Staten, og som da solidarisk skal betales av alle NS-medlemmer. Mener De det er riktig at det står oppført som skade som NS har gjort?»

Vidnet: «Nei. Dette studieselskapet har forøvrig gjort et positivt og meget verdifullt arbeid, som man har fått full oversikt over. Bl.a. hundrevis av diamantboringer, som utvilsomt vilde kostet like meget, om de var blitt utført av den norske stat.»

Blehr: «Husker De en konflikt jeg hadde om Grong med senator Otte, som forlangte at et tysk selskap skulde få drive det som var klarlagt av Gjersvik gruber?»

Vidnet: «De stilte Dem imot det og vilde det skulde drives for norsk regning.»

Den annen post under Næringsdepartementet er:

Kap. 588: *Tiltak til gjennomføring av loven om alm. nasjonal arbeidsinnsats* — Kr. 91.767.—.

I mangel av spesifikasjon av disse utgifter må man gå ut fra at det her vesentlig gjelder utgiftene til lønning av personale ved Næringsdepartementets Planavdeling, hvis oppgave delvis var å stenge bedrifter som tyskerne fant overflødige. Der foreligger vidnesbyrd nok, både fra vidnene i Blehrs sak og fra Terboven selv og hans nærmeste mann, senator Otte, om at Blehr og hans NS-medarbeidere saboterte denne oppgaven. Den organisasjon Blehr satte ut i livet til behandling av oppgaven, var nettopp planlagt slik at han hadde nøkkel, og han måtte derfor til behandling av disse saker ha en egen avdeling med en leder som han kunde stole på (Direktør, ingeniør Arneberg). RK vilde legge avgjørelsene hos fylkesførerne og fylkesmennene, hvilket Blehr således forhindret. Terboven sa derfor i en tale på «Førermøtet» på Slottet 26. sept. 1943 (se dokumenter i

straffesaken mot Quisling side 554—555): «Aksjonen for å innstille visse bedrifters virksomhet har hittil forløpet mer enn utilfredsstillende. Den må derfor under alle omstendigheter bli ført til mer omfattende, positive resultater.

Hvis dere, mine herrer Fylkesførere og Fylkesmenn, kommer med egne forslag på dette felt, og der går uker eller kanskje til og med måneder uten at dere får noe svar fra Oslo, så skal dere bare handle på eget ansvar.

Det er nemlig tusen ganger viktigere å stanse arbeidet i en bedrift med «tomgang» eller innstille en produksjon som ikke er ubetinget nødvendig, og dermed frigjøre arbeidskrefter og maskiner for viktigere oppgaver, enn i det rene byråkrati å måtte legge hendene i fanget uten å få gjort noe.»

Dette utlegg på kr. 91.767.— har sikkerlig gitt mangefold utbytte. Det er således ikke skade som NS har gjort.

I hvert fall må det antas at dette beløp i det vesentlige er medgått til lønningen som alt er inndratt i statskassen.

Landbruksdepartementet.

Ved Landbruksdepartementets virksomhet og dets forhold til Rikskommissariatet under okkupasjonen må merkes følgende, som har betydning for samtlige de poster som Finansdepartementet fører opp under Landbruksdepartementet i sin oppgave:

Det norske folks ernæring under okkupasjonen var i stor utstrekning avhengig av de tilførsler vi kunde få fra Tyskland og tyskkontrollerte land (særlig Danmark). Rikskommissariatets innstilling til oss var her avgjørende, og i R.K. hadde igjen sjefen for *Landwirtschaftsabteilung*, først dr. Rickert, senere dr. Blankenagel, så stor innflytelse, at han var nærsagt bestemmende for den holdning R.K. vilde inn ta på dette felt.

Som grunnlag for våre rasjoner ble under forhandlinger mellom Forsyningsdepartementet og dels nevnte herrer, dels det tyske Riksinstitut «für Ernährung und Volkswirtschaft» fastsatt visse faste kvanta korn og sukker, som skulde tilføres Norge, og samtidig ble da som en uomgjengelig betingelse bestemt at vår kornproduksjon måtte nå en bestemt høyde, slik at brødrasjonene kunde sikres. Samtidig satte disse herrer fra R.K. betingelser av forskjellig art, hvis gjennomførelse skulde tjene til å stimulere produksjonen og/eller sikre mot misbruk av det produserte. I disse krav måtte vi imøtekomme nevnte innflytelsesrike herrer, hvis velvilje vi var delvis avhengig av, uten å kunne kritisere for nøye det de krevde —

og det må erindres at Rickert og Blankenagel dels hadde sine personlige kjepphester, dels måtte ha noe å «vise for seg» i Tyskland, hvorhen de stadig reiste for å påvirke de tyske myndigheter.

Overfor det faktum at tyskerne gjennom hele okkupasjonen forsynte oss med 55 prosent av vårt brødkorn og 100 prosent av vårt sukker, spilte de tre millioner kroner som under okkupasjonen ble brukt til «Norsk Jord», fremme av omsetningen av jordbruksvarer, husstellstasjoner o. l. ingen rolle — de har tvertimot fremmet produksjonen. Man har ikke kritisert tyskerne for dette. Tvertimot: særlig dr. Blankenagel er etter frigjøringen blitt meget rost av nåværende fylkesmann, tidligere provianteringsdirektør Schei, og ifølge en uttalelse som en lagmann har latt falle i retten, betraktes han idag som en mann, som har gjort Norge store tjenester.

Forøvrig bemerkes:

Ad kap. 637, 638, 640, 1112: «Norsk Jord», oppført med tilsammen kr. 1.451.000.—

Dette foretaket ble besluttet av R.K. i 1941 — således før Quisling hadde tiltrådt — og Fretheim fikk ingen meddelelse om det i det hele tatt før det var bestemt. Dr. Rickert i R.K.'s *Landwirtschaftsabteilung* meddelte ham at dette var besluttet i forståelse med Finansdepartementets tyske medarbeider, Korff, og at bevilgningen skulde føres på Landbruksdepartementets budsjett.

Tidsskriftet ble redigert helt fagmessig og hadde en overordentlig stor betydning i matproduksjonens tjeneste.

Vi hadde i 1943 — midt under okkupasjonen — 870.000 mål mer åpen åker enn i 1948.

«Norsk Jord» med sine 200.000 eksemplarer nådde alle jordbrukere i landet. —

I det oppførte beløp — kr. 1.451.000.— — inngår forøvrig lønninger som er inndratt.

M.h.t. kunngjøringer fra Kornforretningen er det nok å minne om den mengde meddelelser, som denne sendte ut vedrørende bestemmelser fra Forsyningsdepartementet og Landbruksdepartementet, likesom begge departementer hadde tallrike meddelelser direkte til den matproduserende bondestand. Disse meddelelser nådde bøndene gjennom «Norsk Jord».

Kap. 635: Fremme av omsetningen av jordbruksvarer: tilskot til Norges Bondesamband, oppført med kr. 649.000.—

Alle tilskudd til Bondesambandet ble dekket av Bøndernes egne omsetningsorganisasjoner — intet av statsmidler.

Av «Bondelagets» midler var der intet igjen da det fra november 1941 gikk over

til Bondesambandet. Selv det lovbestemte grunnfond — kr. 100.000.— var forsvunnet, samtidig med at Mellbye, Enger og Trædal sluttet.

Fretheim anså forholdet slik, at det var helt nødvendig å opprettholde denne faglige bondeorganisasjon — både av hensyn til «bondeaktivistene» innen NS med sitt «Bondelaug» — og av hensyn til Abteilung Landwirtschaft i R.K. Han hadde her en særdeles politisk aktiv mann å kjempe mot, dr. Rickert. Med en så pågående «parti»-betonet motstander fant han det nødvendig å ha bondeorganisasjonen som et kampmiddel — i denne matproduksjonens tid var det litet sannsynlig at R.K. våget å gå til noe farlig angrep på våre arbeidsmetoder, når man kjente til, at sjefen for Landbruksdepartementet og formannen i Bondesambandet var samme person. Hans beregning her slo da også til.

Aldri har der vært produsert mere mat av norsk jordbruk — og aldri har der vært skaffet mere ved til brensel, og det i en tid da landet vårt var okkupert av 400.000 tyske soldater pluss den sivile tyske administrasjon, og med de veldige krav på våre samferdselsmidler som okkupasjonen førte med seg.

Det i Norge produserte korn gikk utelukkende til den norske befolkning.

Tross kommunikasjonsvanskelighetene kom korn, poteter, mjølk, kunstgjødsel og ved fram, og, mjølk unntatt — i større mengder enn noengang både før og etter.

Når man regner med den betydning Bondeorganisasjonen måtte ha i denne kampen, er det assuransebeløp som ble betalt i form av tilskudd til Bondesambandet — og NB! tilskudd fra Bøndernes egne organisasjoner — meget rimelig.

Det vesentligste av budsjettet var forøvrig lønninger til personalet. Hele personalet fra Bondelaget fulgte med over til Bondesambandet. Der ble aldri krevd noesomhelst i retning av å melde seg inn i NS — og ingen av personalet ytret noe ønske om å slutte.

Av tilskuddsbeløpene fra bøndernes næringsorganisasjoner ble videre kr. 100.000 brukt til å bringe grunnfondet opp igjen til den vedtektsmessige størrelse.

Så vidt erindres var der også penger i kassen pr. 9. 5. 45. Det blir med andre ord sammenlagt betydelig beløp som må fratrekkes nevnte kr. 649.000.— for å komme fram til det nettobeløp, som i virkeligheten ble brukt som assuransепremie mot R.K. og den aggressive fløy av NS.

Kap. 678: Jakten, post 1, Viltstyret, kr. 191.419.—.

I dette beløp er formentlig inkludert det beløp som efter ordre fra Reichkommissaren — i forståelse med Finansdepartementet — ble utgiftsført til jakt for den tyske overkommando. Sådan bevilgning ble forøvrig første gang gitt av Administrasjonsrådet. — Er dette gjort ansvarlig?

Kap. 648: Husstellstasjoner, kr. 434.130.—.

Dette tiltak kjente Fretheim overhodet ikke til før han av Finansdepartementet fikk beskjed om, at der skulde føres opp en sådan post på Landbruksdepartementets budsjett — efter ordre fra R.K. Landwirtschaftsabteilung.

Husstellstasjonen her i Oslo gjorde et bra arbeid. Oppgaven var å lære husmødre å utnytte okkupasjonstidens ensformige næringsmidler på beste måte. Stasjonene ble flittig besøkt av befolkningen.

Av ovenstående sees, at hele det under Landbruksdepartementet oppførte «skade»-beløp kr. 2.736.000 må strykes.

Trafikkdepartementet.

Kap. 728: Norsk Tysk kommisjon ang. elektrisitetsutbyggingen.

Utgift i 1942—43 kr. 87.500, i 1943—44 kr. 87.500, tilsammen kr. 175.000.—.

Dette er den bekjente «Terbovens vassdragskomité», hvorom direktør Lorentz Vogt skriver i «Tønsberg Blad» 7. sept. 1948:

«Sommeren 1940 ble oppnevnt den såkalte Terbovens vassdragskomité med Terboven som formann og med tyske og norske medlemmer. De norske var direktør C. W. Eger, overingeniør Nissen og vassdragsdirektør Collett Holst. Angående oppnevnelsen har direktør C. W. Eger i et møte 26. oktober s. å., altså en måned og en dag efter 25. sept., opplyst at de tre herrer var trådt inn i komiteen etter sterk oppfordring fra Administrasjonsrådet. For Collett Holts vedkommende hadde der ikke kunnet være noen tvil. Som embetsmann var han — fremholdt direktør Eger — forpliktet til å gå inn. De andre to hadde vært i tvil, men hadde bøyet seg for henstillingen, da de mente at de kunne gjøre nytte (for hvem?) i en sådan komité. Betrakningen er utvilsomt overensstemmende med den alminnelige oppfatning på den tid. Selv etter Administrasjonsrådets tilbaketreden befant man seg i samarbeidets tidsrom. Direktør C. W. Eger var dessuten medlem av nemnden for industri og omsetning.

Om det arbeidet som Terbovens vassdragskomité kom til å utføre foreligger der få opp-

lysninger for almenheten. Vi vet dog av rapport av 22. februar fra nemnden for industri og omsetning at der har vært et visst samarbeid med denne i forbindelse med jernverksplanene nordpå. Imidlertid vil det være riktig om dets arbeid kunde bli fremlagt. Forhåpentlig er dens arkiv i behold. Det vilde være beklagelig om også det skulde være forsvunnet.» Vogt tilføyer at han vil ha komitéens arbeid fremlagt, ikke for å ramme de tre norske medlemmer, men «til forsvaret for andre». — Ja, det kan trenges! Nu har Finansdepartementet unnlatt å belaste NS med utgiftene i årene før 1942. Det ser ut som at man vilde skjule, at komitéen blev oppnevnt i 1940. Skulde det ikke sees at det var Administrasjonsrådet og Terboven som oppnevnte komitéen, og at de tre «gode nordmenn» gikk inn i en komité hvis hensikt var å utrede hvor meget elektrisitet Norge kunde skaffe for eksport til Tyskland, eller i annen tysk interesse? Et annet av komitéens formål var å skaffe Terboven en årsgasje på kr. 30.000.— (tredvetusen kroner), se Vogts nevnte artikkel.

Det er bare «gode nordmenn» som har hatt å gjøre med denne tvilsomme eller kanskje rettere utvilsomme oppgave, og ingen NS-medlemmer har hatt noe som helst å gjøre med komitéen eller dens arbeid. De tre nevnte «gode nordmenn» var ferdig med sin utredning i begynnelsen av 1941 og trådte da sannsynligvis ut, og de tyske medlemmer fortsatte arbeidet i Rikskommissariatet hvor de dannet en egen avdeling. For å kunne fortsette å heve sin gasje på kr. 30.000.— lot Terboven komitéen bestå rent formelt med eget budsjett. Dette oppdaget Skarphagen i 1944 og fikk bevilgningen til «komitéen» strøket. Der ble således ikke bevilget noe til komitéen for 1944—45. En annen ting er at de tyske medlemmers lønninger sikkerlig fremdeles er blitt dekket av den norske stat — som en del av R.K.'s utgifter.

Beløpet — kr. 175.000.— må strykes.

Kap. 730. Refusjon til Nordisk Lettmetall A/S. Tilsammen kr. 18.333.236.—.

Ifølge opplysning fra minister Skarphagen er den del av beløpet som er oppført på budsjettåret 1943/44 — 3.333.000.— kr. — refusjon av toll som Nordisk Lettmetall A/S har betalt for maskiner og materiell, innført til anlegget i Norge.

Det for 1944/45 oppførte beløp, 15.000.000 kr. er en *overslagssum* som forutsattes å skulle medgå i samme øyemed, men det er tvilsomt hvor meget, eller om overhodet noe av dette beløp er kommet til anvendelse.

Skarphagen antar at tollrefusjonen til

Nordisk Lettmetall A/S, hvorom bestemmelser ble fattet i forbindelse med konsesjonssakene — ikke går noe vesentlig videre enn de regler som anvendtes overfor slike selskaper før okkupasjonen. Skulde noen ville hevde at der her er noen forskjell av betydning, kan man ikke gjøre NS ansvarlig herfor. De norske forhandlere i konsesjonssaker. Skarphagen og Alf Whist, sto overfor et sterkt press fra Terboven. Tyskerne forlangte tollfrihet i en langt videre utstrekning enn det som ble resultatet. I forhandlingene deltok de «gode nordmenn», generaldirektør Eriksen og h.r.advokat Meinich-Olsen for Nordisk Lettmetall A/S — altså sammen med tyskerne — idet Norsk Hydro hadde en tredjedel av Lettmetalls aksjer. Når man vil oppfatte disse 18,3 mill. kroner som en skåde der rettsstridig er tilføyet Staten, hadde det vel vært naturlig å trekke Lettmetall, Norsk Hydro og dets nevnte representanter til ansvar. Er det gjort?

Den begrensning av tollfriheten, som de norske forhandlere oppnådde, ønskedes av formelle grunner. I praksis hadde spørsmålet dog liten betydning, fordi selskapet ifølge konsesjonsvilkårene bygget ut for Statens regning. Når Staten fikk inn tollavgifter på maskiner og materiell til selskapet, ble den skyldner for et tilsvarende beløp.

Beløpet, kr. 18.333.236.— må strykes av regningen.

Kap. 747. Nytt motorvognregister.

Angjeldende beløp — kr. 11.943.— er så lite at det skulde synes unødvendig å ta opp spørsmålet. Imidlertid er saken av prinsipiell betydning.

Så vidt erindres er det blitt påstått i en rettssak at dette motorvognregister var ment som et ledd i bekjempelsen av motstandsbevegelsen og som sådan bistand til fienden. Dette er uriktig.

Under hele okkupasjonen bruktes en ordning med 3 vognregister, nemlig:

- et hos transportutvalgene
- « « de bilsakkyndige
- « « politiet.

Det vil forstås at disse tre register aldri stemte overens, og derfor var en kilde til ubehageligheter og trakassier. Ordningen var helt forkastelig. Allerede i 1942 forelå det fra den oppnevnte trafikkadministrasjonskomité planer om rasjonalisering av transportvesenet. Et ledd i disse planer var også dette vognregister, som det først ble anledning til å sette igang utarbeidelsen av vinteren 1945.

Selv for den som har et overfladisk kjennskap til denne side av transportproblemene

vil det være klart at et nytt vognregister av denne art ikke ville kunne bli ferdig på flere år, og således ikke hadde noensomhelst betydning under okkupasjonen. Det var vel i januar 1945 få mennesker som ikke forsto at stormaktenes krig nærmet seg avslutningen med raske skritt.

Dette vognregister er således en ren administrativ rasjonaliseringssak, og hadde intet som helst med okkupasjonen å gjøre. Ordningen er praktisk, og den videre utarbeidelse av registret er forhåpentlig forsatt.

Innenriksdepartementet:

Her er oppført til «Villa Gimle» 2.622.000. kr. uten at husets forøkte verdi og verdien av innbo og kunstsaker er fratrukket.

Til utgivelse av et helsetidsskrift er oppført kr. 1.116.000.— og til gjennomføring av lovene til vern om folkeretten kr. 39.000.—. Det er ikke lett å forstå hvorfor NS bebreides for disse tiltak. Dog må erindres at på Stortingets dagsorden for 9. april 1940 var oppslått til behandling en lov om adgang til abortus provokatus. Et tilfelle, som ser ut som en tanke!

«Ymse utgifter»:

Denne, den siste post i regningen, på til sammen kr. 33.479.000.— omfatter teknisk nødhjelp, norske krigsfrivillige, tilskudd til NS, hirden, direktoratet for spesialorientering, Nordmannsforbundet, eiendommer under administrasjon av Ministerpresidentens kanselli og bygge- og sikringstiltak under kanselliet.

En del av disse utgifter er lønninger, som er inndratt, andre representerer utgifter til sikring av arkiver, og annet som var berettiget.

Reduksjoner:

Det vil av det foran anførte sees at Finansdepartementets regning må reduseres med store beløp. Beløp som vi idag med full eller noenlunde sikkerhet kan si må strykes i sin helhet er (med avrundede tall):

Under «Regjering og regjeringskontorer»	kr. 20.000.000.—
* Kulturdepartementet (Filmformål og kringkasting)	« 11.731.000.—
« Politidepartementet	« 15.021.000.—
« Sosialdep.tet	« 4.017.000.—
« Idrettsdep.tet	« 121.908.000.—
« Næringsdep.tet	« 585.000.—
« Trafikkdep.tet	« 18.520.000.—
« Landbruksdep.tet	« 2.736.000.—
	kr. 194.518.000.—

som trekkes fra Finansdepartementets regning kr. 281.670.000.—

Rest kr. 87.152.000.—

som imidlertid må reduseres ytterligere, og det visstnok ganske betydelig. De utgifter som blir igjen som skade der urettmessig er tilføyet Staten av NS — dog under forbehold av at de ikke alt delvis er dekket ved inndragning, og med forbehold om fradrag for gjenværende aktiva — blir muligens følgende: «Førerens Garde» ca. 4,3 mill., «Direktoratet for Spesialorientering» 176.000.— kr., dets «propagandaformål» kr. 13,6 mill. antagelig det meste under «Ymse utgifter» ca. 33,5 mill., og deler av poster under forskjellige departementer antagelig noen få millioner — i alt antagelig omkring 60—70 mill. kr. Dette beløp er imidlertid forlenget dekket. Men det skulle ikke være avkrevet NS-medlemmene, da NS ved sin virksomhet har tjent for Staten eller spart Staten for mangfoldige ganger dette beløp. Dette vil bli påvist i neste avsnitt.

III.

Nasjonal Samlings motkrav

Kritikken av Finansdepartementets skaderegning og kravet om at skade og nytte skal avregnes mot hinannen ble først tatt opp av minister E. Blehr i erstatningssaken mot ham. E. Blehr ble dømt ved lagmannsrett i 1946, men spørsmålet om erstatning ble av påtalemyndigheten skilt ut og kom først opp ved Oslo Byrett i 1948. I sitt første innlegg til Byretten av mars 1948 skrev Blehr:

«Jeg benekter at der foreligger noen er-

statningsplikt for mig, idet jeg ikke har voldt noen økonomisk skade. Tvertom har jeg bevislig ved min holdning og mine handlinger tjent inn så store beløp for landet og folket, og hindret så store tap, at det ved en forsiktig beregning langt overstiger den samlede skade, som Nasjonal Samlings organisasjoner og medlemmer beskyldes for å ha voldt. Og dette gjælder selv om man vil godkjenne en vurdering som partiet ikke har fått an-

«ledning til å uttale sig om og forsvare sig mot, og som er satt opp i den første «hatefulle tid efter befrielsen.»

Da Blehr senere fikk Høyesterettsadvokat dr. jur. J. Øvergaard til forsvarer i erstatningssaken, utdypet denne disse betraktninger, som nettopp gjelder hans spesialitet, erstatningslæren. Som bekjent tok dr. Øvergaard sin juridiske doktorgrad på dette emne, og er forfatter av standardverket «Erstatningsrett».

Øvergård skrev i et innlegg til Oslo Byrett av 23/3 48:

«... Men selv om man i strid med Grunnloven — vil legge den rettsoppfatning «flertallet i Stephanson-saken har gitt uttrykk for, til grunn, må man merke sig «at flertallets avgjørelse er bygget på den «antagelse at erstatningsansvaret efter anordning av 1944, § 25, (nu lov av 1945, § 22) er bygget på «almindelige rettsgrunnsetninger». De skal fremdeles gjelde, og loven er antatt å være grunnlovs-messig, for så vidt som den bygger på «almindelige rettsgrunnsetninger.

«Til disse grunnsetninger hører også at «den skade, som er voldt ved det rettsstridige forhold helt eller delvis kan oppveies ved den nytte den skadelidende kan «ha hatt ved det samme forhold, her saksøktes virke i NS som sjef for Handels- og Forsyningsdepartementet. Prinsippet «om *compensatio-lucris sum damno* hører «med til de almindelige rettsgrunnsetninger i erstatningsretten og må komme til «anvendelse også i nærværende tilfelle, «således som saksøkte også har gjort gjeldende. Han har et *rettskrav* herpå, ikke «alene et billighetskrav overensstemmende «med reglene i § 22, annet ledd.»

I den muntlige prosedyre i Byretten gikk dr. Øvergaard i en lengere tale inn på de økonomiske fordeler, landet har hatt av NS-styret, og berørte også Finansdepartementets regning over den angivelige skade, partiet skulle ha voldt staten. Øvergaards innlegg ble opptatt stenografisk og vedlegges, med utelatelse av uvedkommende avsnitt, som bilag 6.

Dr. Øvergaards sakkyndige anførsler om erstatningsrettens grunnsetninger gjorde imidlertid intet merkbart inntrykk på byrettsdommer Paul H. Vindhol. Denne skrev nemlig i dommen:

«Det er neppe tvilsomt at saksøkte, som «fastslått av lagmannsretten, stort sett «opprådte saklig som Departementets «sjef, og til varetagelse av norske interesser vis a vis tyskerne. Det må dog ansees «mer enn tvilsomt, om de økonomiske for-

«deler det her er tale om, kun ville være «være oppnådd med saksøkte som sjef for «Næringsdepartementet. Retten finner «imidlertid ikke grunn til å gå nærmere «inn på disse forhold. Når saksøktes pro«sessfullmektig har hevdet synspunktet «*compensatio lucris cum damno*» er dette «nemlig efter rettens mening forfeilet.»

Dommen nevner derefter rasjonaliseringen av bedrifter og fortsetter:

«Under hans funksjonstid ble det i stats«regnskapet under Næringsdepartementet «utgiftsført kr. 80.000.— til disse tiltak. «Uten hensyn til om de måtte være for«langt av tyskerne kan det ikke være tvil«somt at saksøkte som utførende departe«mentssjef har fullt økonomisk ansvar «for det tap, som således er påført Staten. «Og det kan ikke være tale om at dette «ansvar kan kompenseres med økonomiske «fordeler, som måtte være oppnådd som «resultat av i og for sig prisverdige, men «for så vidt pliktmessige anstrengelser..»

Retten synes det er likegyldig, om Blehr har tjent aldri så meget for landet, og fornekter altså det gamle rettsprinsipp om at fordeler, som den skadelidende har hatt av den skadegjørendes handlinger, skal trekkes fra ved beregningen av skaden. Blehr hadde før i lagmannsretten fått en inndragning på kr. 120.000.—. Nå idømte byretten ham en «erstatning» på kr. 150.000.—, og har altså allikevel benyttet seg av det kollektive erstatningsansvar, som den ikke nevnte i premissene.

I sitt innlegg i Byretten, (bilag 6) sa dr. Øvergaard om Blehr's virksomhet:

«Det er ikke påvist noen handling som har «medført skade for Staten, tvertimot har «Blehr utelukkende ivaretatt norske, na«sjonale interesser mot tyskerne.»

En bemerkning i Byrettens premisser kaster et grelt lys over dommervirksomheten under rettsoppgjøret: Uten hensyn til om det kritiserte tiltak var forlangt av tyskerne — altså uten hensyn til *tvang* — skulle Blehr være ansvarlig for omkostningene. Dette prinsipp er ikke anvendt på Administrasjonsrådet og andre ikke NS-institusjoner og personer, som har skaffet staten utgifter på milliarder ved foranstaltninger, som tyskerne har krevet.

Dommer Vindhol fant det mer enn tvilsomt, om de økonomiske fordeler, som han fant at Blehr hadde skaffet landet, kun ville være oppnådd med Blehr som sjef for Næringsdepartementet. Blehr's krav på kompensasjon falt imidlertid ikke bort, fordi om andre av NS ville ha hatt det samme krav i hans stilling. Herr Vindhol har ellers åpen-

bart glemt anekdoten om Colombus og egget. Han kan forøvrig ikke ha siktet til herrerne i Administrasjonsrådet, som dessverre ikke fikk egget til å stå, fordi de ikke var i samme stilling som Quislings styre. De hadde ikke skaffet seg Reichskommissars løfte om selvstendig beslutningsmyndighet, de hadde tvertom høytideligen tilsagt ham absolutt lydighet.

Fra Byretten gikk Blehrs erstatningssak til Høyesterett, hvor dommer Nygaard som førstevoterende skrev i sitt votum av 26/9 1950:

«Når det gjelder vurderingen av Blehr's virke som departementssjef under okkupasjonen, kan jeg i det vesentlige slutte mig til det som er uttalt av Byretten. Selv om han som departementssjef har oppnådd økonomiske fordeler for Norge, anser jeg det — i likhet med Byretten — for å være klart at dette ikke kan fritta ham for erstatningsansvar efter landssviklovens § 22.»

Dette votum ble tiltrådt av de øvrige dommere.

Høyesterett har altså ikke villet godkjenne det gamle rettsprinsipp om avregning av fordeler mot skader. Men Høyesterett forklarer ikke, hvordan den da vil begrunne påstanden om, at erstatningene stemmer med alminnelige rettsgrunnsetninger og ikke strider mot Grunnlovens forbud mot å gi lover tilbakevirkende kraft. Dommer Nygaards votum, som ble tiltrådt av de øvrige dom-

mere, synes derfor temmelig tynt for en prejudikatsak av slik rekkevidde.

Høyesterett har nok vært i en vanskelig stilling. Skal vi være barmhjertige og si «ultra posse nemo obligatur» — latin som de Høyst Ærværdige Herrer synes å forstå bedre enn den kjedelige satsen til den norske erstatningslæres spesialist, dr. Øvergaard.

I Blehr's sak unnlot rettene å ta standpunkt til forsvarerens påstand om at Finansdepartementets skaderegning ikke holder. Dette spørsmål har imidlertid senere vært oppe i Høyesterett i sak mot gårdbruker Ole Gjølberg. Høyesterett kvittet seg da med vanskeligheten på en elegant måte. Vi siterer førstevoterende, dommer Gaarder's votum:

«Jeg nevner tilslutt at forsvareren har reist en innvending av prinsipiell art mot erstatningskravet, nemlig at beregningen av det tap, som landet er påført gjennom NS, ikke er tilstrekkelig fundert. Forsvareren har imidlertid ikke nedlagt påstand om frifinnelse, men alene om nedsettelse av erstatningsbeløpet. Jeg finner ingen grunn til å gå nærmere inn på forsvarerens anførsler i denne forbindelse. De står i strid med hva der har vært lagt til grunn hittil i rettsoppgjøret, og som nevnt også med den påstand som fra den ankende side er nedlagt.»

De andre dommere sluttet seg til dette.

Ellers har dette spørsmål, og prinsippet compensatio lucra cum damno, så vidt vites, ikke vært fremme i rettene.

IV.

NS-styret og næringslivet

Quislings regjering av 1. februar 1942 tiltrådte på et tidspunkt, da tyskerne var i allerhøyeste grad forvent med hensyn til norsk samarbeid og eftergivenhet. Administrasjonsrådet var reelt og formelt et hjelpeorgan for tyskerne. Stortingets protokollkomité skriver (Innst. O. IX A. 1948, s. 41):

«I den Führer-Erlass, som blev utstedt d. 24/4 40 blev det nu bestemt, at Reichskommissar kan betjene sig av det norske Administrasjonsråd og de norske myndigheter for å gjennomføre sine erobringer og utøve forvaltningen. Fra å være et i all fall formelt selvstendig norsk forvaltningsorgan blev Administrasjonsrådet nu redusert til også formelt å bli et hjelpeorgan for tyskerne.»

Den 24. april ga Rådet Terboven sin loyaltetserklæring, ved hvilken anledning dets

formann, fylkesmann Christensen, spurte Gunnar Jahn, om denne noen gang i sitt liv, hadde hatt sån lyst til å spytte seg selv i ansiktet.

Ved Administrasjonsrådets fratreden efter 5 måneders virke «hadde tyskerne norsk arbeidsliv, norsk produksjon og norsk næringsliv i det hele under sin kontroll» (Undersøkelseskommisjonens innstilling s. 231). Professor Johs. Andenæs har kort og fyndig sagt det samme på en annen måte: «Hele det norske næringsliv blev spent foran den tyske krigsvogn.» Administrasjonsrådet og dets hjelpeorgan «Nemnda for industri og omsetning» utfoldet en virksomhet som ville ha vært tilstrekkelig til å skaffe en tallrik skare NS-medlemmer årelange dommer.

I lys av ovenstående er det forståelig, at det var sorg i Rikskommissariatets nærings-

avdeling, da Administrasjonsrådet fikk avskjed. Lederen, senator Otte, gjorde kabinettsspørsmål for å hindre at der ble tilsatt kommissariske statsråder av NS i de departementer, som særlig interesserte ham, nemlig Finansdepartementet, Forsyningsdepartementet og departementet for Handel, Industri, Håndverk og Fiskeri. Han ville ha folk som han kunne håpe ikke ville gjøre inngrep i det etablerte system, i det som han kalte «den lykkelige utvikling», hvorefter han hadde alle tråder i sin hånd. Han hindret derfor at der kom NS-folk i spissen for nevnte 3 departementer, men ved Quislings regjeringdannelse 1. februar 42 ble der — som bekjent — NS-sjefer for alle departementer. Otte har forklart sine beveggrunner i en erklæring, som ble fremlagt i Oslo Byrett som bilag til Blehr's erstatningssak.

«Mine grunde var innlysende, for Administrasjonsrådet hadde for så vidt næringene angår — og kun disse saker har jeg full oversikt over — sammen med mig gjort alt mulig for å fremme bedriftslivets kretsløp, belive det og rydde bort alle vanskeligheter. Resultatene var og er synlige for enhver. (Se Det statistiske Sentralbyrå's tall). Alene for næringslivet var jeg ansvarlig! Skulle jeg la denne lykkelige utvikling, mitt forhold til Administrasjonsrådet, til næringslivet bli ødelagt av politiske forholdsregler?.... Kun således må man forstå min motstand, som førte til kabinettsspørsmål og ble avgjort til min gunst ved utnevnelser av Ravner, Sandberg, Johannessen....»

(Oversettelse).

I samme redegjørelse forklarer Otte hvorfor han ved Quislings regjeringdannelse 1. februar 1942 ikke lenger kunne hindre at der kom NS-menn som ledere av de departementer, som interesserte ham (Prytz i Finans-Departementet, Blehr i de to andre).

«I september 1940 kunne jeg tale om mitt ansvar. I februar 1942 var dette mig ikke mulig, for jeg var rådgiver, mens den norske regjering hadde ansvaret.»

(Oversettelse).

Quisling hadde altså en annen og mer selvstendig stilling overfor Rikskommissariatet enn Administrasjonsrådet og de kommissariske ministre hadde hatt. Det var tildels dette nye grunnlag, som gjorde det mulig for hans styre å oppnå så gode resultater av motstanden mot tyskernes utnyttelse av vårt næringsliv. Quislings stilling overfor Rikskommissariatet er omtalt i en rapport fra senator Otte til Oslo Politikammer av oktober 1945. Rapporten ble avgitt etter oppfordring fra politiet og man skulle tro at

dette ville ansette det som en samvittighets-sak å la de rettsforfulgte forsvarere få del i den. Men den er stukket under stol. Blehr var allikevel istand til å fremlegge avsnitt av rapporten og vi siterer fra dennes avsnitt III, side 30, følgende av kapitlet «Quisling blir ministerpresident».

«Terboven innkalte hovedavdelingslederne, avdelingslederne og andre medarbeidere til Skaugum og meddelte dem i en kort tale sine uforanderlige beslutninger. «Han, Terboven, hadde besluttet nu å overdra Quisling og hans menn makten og ansvaret. Quisling skulle bli ministerpresident. Derved fikk ministerkollegiet det lenge savnede hode. Rikskommissariatets funksjonærers arbeid ble stillet på en annen grunnvoll. Han, Terboven, hadde til hensikt å avvike sin forvaltning i stor utstrekning. Den ordremyndighet, som i prinsipielle og saklige spørsmål hittil var blitt utøvet av hovedavdelingsledere og avdelingsledere, skulle ikke lenger eksistere. Istedenfor ordrer skulle nu trede anbefalinger eller anmodninger. (Empfehlungen oder Bitten). Arbeidets hovedtyngde ville derved komme over på saksbearbeideren, som skulle ordne alle saker på en vennskapelig måte med sine norske kolleger.

«Skulle det da forekomme uovervinnelige vanskeligheter, skulle disse bringes til Terbovens kunnskap, for at han kunne drøfte dem med Quisling. Noen annen vei var allerede av autoritære grunner ikke lenger brukbar. Forbindelsen med Tyskland skulle som før gå over Rikskommissariatets myndigheter. Også de med Tyskland avsluttede overenskomster var uforanderlige. Disse interesser skulle nu som før forsvares kraftig og konsekvent. «Det måtte heller ikke i fremtiden forekomme, at mangelfuller forspiltes på meningsløs vis. «Forøvrig skulle jeg, eksempelvis, for fremtiden ha rollen som økonomisk rådgiver, og skulle ha rett til, ved siden av ministrene, å innberette til Quisling personlig.» (Oversettelse).

Denne senator Otte's erklæring til Politiet bekrefter fullt ut Quislings uttalelse i redegjørelsen av 21/6 45 til Oslo Forhørsrett hvori han sier:

«Dannelsen av den nasjonale regjering 1. februar 1942 betegnet et nytt og avgjørende fremstøt i retning av full nasjonal frihet og selvstendighet.»

Det ble senator Otte, som Quislings styre på næringslivets felter fikk å gjøre med under hele okkupasjonen. Hans oppfatning

av stillingen, formelt sett, var av avgjørende betydning og må has i erindring, når man av og til kan være fristet til å forbauses over at okkupasjonsmakten tålte den sterke opposisjon, som NS satte opp mot de tyske krav på næringslivets felt. Ottos oppfatning av sin stilling overfor den norske administrasjon av Næringslivet etter dannelsen av Quislings regjering har han forøvrig gitt skarpt uttrykk for i en samtale med den nye handels- og forsyningsminister, E. Blehr. Vi siterer fra dennes dagbok av 2. mars 1942: (Bilag II, 4. i Blehr's erstatningssak for Byretten).

«Han, (Otte) begyndte med å si at jeg «nu hadde overtatt de stillinger, som han «hadde hatt i to år. Jeg lot som jeg ikke «skjønte hvad han mente, hvorpå han «presiserte, at han mente han hadde vært «handelsminister og forsyningsminister i «de siste to år. Han tilføyet flere ganger «at «nu har De ansvaret». Jeg sa at når «jeg har ansvaret må det også tillates mig «å behandle sakene på den måte jeg mener «er nødvendig, og å henvende mig til de «tyske instanser jeg ønsker, utenom R.K. «Han erklærte seg enig heri og sa at han «var her som min rådgiver og for å lette «mig i forholdet overfor de tyske myndigheter i Berlin.»

Når senator Otte på dette tidspunkt var så ivrig etter å frlegge seg ansvaret, skyldtes det den farlige brød- og fettkrise, som Quislings styre hadde arvet etter forgjengerne. Om brødkrisen skriver rasjoneringsdirektør Schei i St. meld. nr. 37—1945/46, side 22:

«Den 1. juni 1941 hadde vi brødmel for 72 «dagers rasjonert forbruk, og den 1. april «1942 for 43 dagers. Når man dertil erindrer at transportforholdene var så van- «skelige, at vi måtte ha 60 dagers forbruk «underveis på båter og jernbaner for over- «alt å kunne dekke rasjonene i rett tid, vil «man forstå at situasjonen var enerver- «ende og farlig.»

Den 18. mars 1942 fikk Blehr melding om at 25.000 tonn korn, som var ventet fra Hamburg, ikke ville bli ekspedert. Direktør Schei meldte fra et besøk hos sjefen for Kornomonopolet at denne «var grepet av fullstendig panikk, skalv på hendene og kunne ikke tenke en sammenhengende tanke.» (Blehr's dagbok 18/3 42). Noen dager senere fikk Blehr etter hård pågang på Reichskommissariatet et fly til Berlin og ordnet med statssekretær, fungerende Reichsminister for Wirtschafts- u. Ernährungsministerium, Backe, korn og fettimporten for resten av okkupasjonen. Dette var et resul-

tat av den særlige stilling, som var lovet Quisling. På et tidligere tidspunkt var direkte forhandlinger mellom norske myndigheter og den tyske regjering — til og med uten medvirkning av Rikskommissariatet — en utenkelig ting.

I sin foran omhandlede redegjørelse (Bilag 1, 3 i Blehr's erstatningssak for Oslo Byrett) forteller senator Otte om utviklingen i årene etter Quislings regjeringdannelse og om de vanskeligheter NS-ministrene hadde å kjempe med. Forretningsmann, som han var, og ikke politiker, har han ikke kunnet unngå å anerkjenne NS-ministrenes virksomhet på det økonomiske felt, selv om den gikk tyskerne imot. Han skriver:

«Hårde var interessekampene, meget hår- «dere enn før kampene om gunstige posi- «sjoner. Men til dette og til årsakene kom- «mer jeg i forbindelse med et annet av- «snitt (Otte sikter her til sin rapport til «Oslo Politi av oktober 1945) nemlig: «De «nye norske ministre» — 1/2 42, III-del «side 32.

«Jeg skrev dengang: «Det var åpenbart «slik at de nye ministre slett ikke hadde «til hensikt å samarbeide nærmere enn «ubetinget nødvendig med Rikskommissa- «riatets kontorer. Man opptok ethvert «forslag nærmest som formynderi. For å «være objektiv, må man her fastslå, at «året 1942 bragte større vanskeligheter enn «det forutgående. Der var større råstoff- «mangel og også større vanskeligheter for «samferdselen. Wehrmachts og Organisa- «tion Todt's krav blev stadig større. Ved «siden av den politiske kamp forstyrret «sabotasje næringslivets kretsløp, skibs- «forlis skapte de første følbare forsyn- «ingsproblemer. Den almindelige stem- «ning i befolkningen var trykket.... «Nederlaget ved Stalingrad bragte Tysk- «land den totale krigsinnsats. Man inn- «skrenket sig sterkt. Særutdelinger var «ikke lenger mulige, men alle mulige inn- «skrenkninger blev også krevet av Norge. «Enkeltheter er kjent. Krigsskadene til- «tok, råstoffene blev knappere. Befolk- «ningen blev foruroliget ved luft-angrep «og truet av sabotasje, og således falt den «beredvillighet vekk, som Administra- «sjonsrådet hadde kunnet regne med fullt «ut og de konstituerte statsråder delvis. «Alt i alt uhyre vanskeligheter, mot hvilke «NS-ministrene kjempet innbitt, for å av- «verge ulemper for befolkningen, og opp- «nå fordeler. Dertil kom, at Tyskland bare «ville gi de nødvendige råstoffer og nær- «ingsmidler mot tilsvarende motydelser og «en langsom avvikling av clearingssaldo-

«en, som var i Tysklands favør. Når tross dette situasjonen blev mestret, slik som den blev, og som det er fastslått i slutten av min nevnte rapport (til politiet), så er dette en uhyre ydelse, som ennå er av særlig betydning, idet man idag anerkjenner, at dette land har lidt minst av alle krigsførende land i Europa.» (Oversettelse).

Hvor lite stemmer ikke dette billede som Terbovens høyre hånd i næringslivet, senator Otte, gir av Quislings regjering, og dens virksomhet, med den karakteristikk, som dommer Fougner la til grunn for sitt votum i saken mot minister Irgens:

«Med okkupasjonsmaktens godkjennelse, og — hvad maktfordelingen gjorde innlysende — som dennes lydige tjener overtok Quisling formelt regjeringsmakten som ministerpresident og dannet deretter sin regjering.»

Den høyt ansatte dommer kom her i skade for å hente sin oppfatning fra London-propagandaen. NS-ministrene var imidlertid ikke kommet til, fordi tyskerne — som en forfatter på den tid skrev — «trengte mykere rygger». Administrasjonsrådet derimot hadde gitt etter på alle vesentlige punkter, og når det leilighetsvis scoret et lite point, var det i spørsmål, som ikke direkte hadde med krigsinnsatsen å gjøre — som for eksempel, da det nektet å opprette bordeller. (U. K. innst. s. 203).

I Blehr's erstatningskrav sa H.r.adv. dr. J. Øvergaard under prosedyren i Byretten (se stenografisk referat, bilag 6):

«De som har vært med i landssvikoppgjøret har støtt på mange NS-folk blandt departementssjefene, fylkesførere og andre, som holdt en norsk linje likeoverfor

«tyskernes forsøk på utilbørlig utnyttelse av norske verdier til egen fordel.

«Jeg tror dette kan sies om mange, kan skje flertallet innen Quislings regjering.»

Øvergaard nevner noen av disse ministre, og legger til, at det var dem som bestyrte de departementer, som var viktigst for norsk næringsliv og økonomi. Det var ikke nødvendig for Øvergaard å gå videre, og påvise at også de øvrige ministre — også de som særlig er blitt ansett som «politiske» — hypig kunne gjøre, og gjorde en innsats for å påvirke okkupanten i saker av økonomisk natur. Det samme gjelder i vid utrekning fylkesmennene, ordførerne, fylkesførerne og andre politiske organer.

Også vi finner det unødvendig å gå i bredten. Vi fremlegger til supplerings av det foran anførte et utdrag av saken mot minister Irgens, og et utdrag av Eidsivating lagmannsretts dom i straffesak mot minister Blehr (bilag 7 og 8). Med dette og det som før er dokumentert mener vi å ha påvist at de dømte og deres slekt — en folkegruppe som må anslås til flere hundre tusen — har et økonomisk krav på Staten på minst 200 millioner kroner bare for så vidt den uriktige beregning av det såkalte erstatningsansvar angår. De dømte og deres slekt vil ikke oppgi dette krav, og følelsen av å ha vært brutalt og rettsstridig behandlet vil ikke bli borte fordi om pressen ikke vil la oss komme til orde på effektiv måte. Når det såkalte rettsoppgjørs presteskap vil ha «ro om rettsoppgjøret» og henviser til historiens dom, forstår vi beveggrunnene til dette ønske. Men vi mener at det er basert på en til naivitet grensende, manglende forståelse av menneskenaturen, eller, om man heller vil, en undervurdering av en i sin dypeste rettsbevissthet krenket folkegruppe.

BILAG

Bilag 1

Foreløbig oppgave over utgifter påført staten av Nasjonal Samling

(Utarbeidd i Det Kgl. Finans- og tolldepartement)

Kap.		Statsregnsk. 1940-41	Statsregnsk. 1941-42
21	Regjeringen		
22	Regjeringskontorene	332 349	772 068
23	Kommisjoner og komitéer	1 100 000	4 100 000
29	Førerens garde	150 000	150 000
30 a	Førerens og Ministerpresidentens kanselli	—	195 527
30 b	Direktoratet for spesialorientering	—	132 479
42	Protokollkomitéen	—	—
	Regjering og regjeringskontorer	1 582 349	5 350 074
	<i>Kirkedepartementet.</i>		
111	Presteskapet. Abonnement på Fritt Folk	—	—
	Ekstraordinære tiltak i anledning kirke- striden	—	—
138	Tilskot til andre høgre almenkoler. Statsgymnas II...	—	—
	<i>Kulturdepartementet.</i>		
231	Statens litteraturpris	—	—
232	Spesielle bokkjøp	—	—
235	Filmformål	85 583	392 439
237	Teaterformål	—	443 273
240	Presseformål	—	81 049
241	Støtte til vanskeligstilte aviser	40 811	538 091
242	Statens presseledere	459 037	144 265
243	Tilskot til Norsk rikskringkasting (norske sendinger)...	81 972	—
245	Propagandaformål	—	—
		1 943 753	3 594 474
		2 611 156	5 193 591
	<i>Justisdepartementet.</i>		
322	Folkedomstolen	15 565	46 461
350	Tilskot Christiania Opfostringshus i anledn. av Norsk lysingsblads opphør	—	—
363	Fengslet på Bredtvedt	—	205 845
366	Andfjell fangeleir	—	—
		15 565	252 306
	<i>Politidepartementet.</i>		
387	Statspolitiet og grensepolitiet	296 759	2 112 364
395	Berg interneringsleir	—	5 307
397	Teknisk nødhjelp	—	—
		296 759	2 117 671
	<i>Sosialdepartementet.</i>		
432	Arbeidsformidling og arbeidsløshetsstrygd	216 000	739 000
450	Tilskot til «Sol i arbeid»	—	—
451	Instituttet for yrkesrettledning	—	—
452	Tilskot til Kvinnernes hjelpekorps	—	—
		216 000	739 000

Statsregnsk. 1942-43	Statsregnsk. 1943-44	Foreløbig regnskapsført 1944-45	Merknad
911 868	1 305 982	763 000	Foreløbig overslag.
6 250 000	5 850 000	2 800 000	Foreløbig overslag.
150 000	150 000	150 000	Foreløbig overslag.
1 049 173	1293 766	1 765 860	
365 659	488 956	307 900	
—	175 699	—	
—	28 517	16 993	
8 726 700	9 292 920	5 803 753	
—	1 610	582	
—	6 244	2	
—	160 655	175 021	
—	168 509	175 605	
—	—	—	
125 248	393 486	255 246	
{ 161 974 }	1 319 791	1 080 861	
{ 881 344 }	622 238	828 800	
466 899	432 208	345 154	
380 592	190 853	86 818	
388 249	152 094	112 354	
135 458	3 942 168	3 866 661	
—	3 058 175	671 777	
4 344 246	10 110 013	7 247 671	
32 206	15 164	4 358	
47 393	72 208	—	
473 615	518 068	472 964	
—	—	—	
553 214	605 440	477 322	
3 189 353	4 452 925	4 144 034	
1 337 885	572 558	638 107	
—	248 721	572 202	
4 527 238	5 274 204	5 354 343	
965 000	1 247 000	849 854	
—	1 000 000	1 100 000	
—	—	49 611	
—	100 000	300 200	
965 000	2 347 000	2 299 665	

Ad kap. 235. Filmformål.

En har ikke tatt med de beløp som er avsatt til fremme av særskilte filmformål. Det er ikke brukt noe av de avsatte midler.

Ad kap. 237. Teaterformål.

En har tatt med stigningen i forhold til 1939—40 da utgiftene utgjorde kr. 340 000. De økede tilskudd må sees som en følge av nasifiseringen av teatrene.

Ad Politidepartementet.

Politiutgiftene som i 1939—40 bortsett fra det sivile luftvern, utgjorde ca. 14,7 mill. kr., steg i 1940—41 til ca. 28,5 mill., i 1941—42 til ca. 31, i 1942—43 til ca. 35,4 og i 1943—44 til 44,4 mill. kr. I 1944—45 er foreløbig regnskapsført ca. 2,5 mill. kr. Den samlede stigning i politiutgiftene til og med 42—44 utgjorde således i alt ca. 80,5 mill. kr. Det er et spørsmål om ikke denne stigning bør komme i tillegg til de oppførte tall, med anslagsvis f. eks. halvdelen, ca. 40 mill. kr.

Ad kap. 432.

En har tatt med stigningen i forhold til 1939—40.

Kap.		Statsregnsk. 1940-41	Statsregnsk. 1941-42
<i>Idrettsdepartementet.</i>			
471—81	Arbeidstjenesten for menn	11 939 389	26 935 847
485—92	Arbeidstjenesten for kvinner	422 468	1 997 073
493	Ungdomsarbeid	—	304 000
494	Arbeidstjenestens og idrettens propaganda	—	311 915
495	Idretten	839 326	1 275 079
		<u>13 201 183</u>	<u>30 823 914</u>
<i>Næringsdepartementet.</i>			
529	Studieselskapet Grong	—	118 710
588	Tiltak til gjennomføring av loven om alm. nasjonal arbeidsinnsats	—	—
		—	<u>118 710</u>
<i>Landbruksdepartementet.</i>			
635	Fremme av omsetningen av jordbruksvarer: Tilskot til Norges bondesamband	—	179 000
637	Øket vern for norsk korn: Tilskot til «Norsk jord»	—	100 000
638	Til propaganda og opplysningsvirksomhet: Tilskot til «Norsk jord»	—	100 000
640	Tilskott til «Norsk Jord»	—	—
648	N. S. K. husstellstasjoner	—	30 128
678	Jakta, post 1, Viltstyret	—	—
1112	Statens kornforretning: Tilskot til «Norsk jord»	—	—
		—	<u>409 128</u>
<i>Trafikkdepartementet.</i>			
702	Tilskot til seil- og modellflyging	—	—
728	Norsk-tysk kommisjon ang. elektrisitetsutbyggingen ..	—	—
730	Refusjon til Nordisk Lettmetall A/s	—	—
747	Nytt motorvognregister	—	—
		—	—
<i>Finansdepartementet.</i>			
<i>Innenriksdepartementet.</i>			
879	Forvaltningsskole	—	—
883	Villa Gimle	267 668	1 297 065
905	Tilskot til legeforbundet	—	—
913	« » tannlegeforbundet	—	—
914	Utgivelse av et helsetidsskrift	—	—
929	Utgifter til å gjennomføre lovene til vern om folkeetten	—	—
960	Instituttet for historisk forskning	—	—
		<u>267 668</u>	<u>1 297 065</u>
<i>Ymse utgifter.</i>			
1009	Tilfeldige utgifter. Teknisk nødhjelp	—	—
1020	Norske krigsfrivillige	—	830 082
1025	Tilskot til Nasjonal Samling m. m.	—	—
1030	Hirdens våpenopplæring	—	—
1033	Direktoratet for spesialorientering	—	—
1034	Nordmannsforbundet	—	—
1035	Ymse eiendommer under adm. av Førerens og Minister- presidentens kanselli	—	—
1036	Særskilte bygge- og sikringstiltak under kanselliet	—	—
		—	<u>830 082</u>

Statsregnsk. 1942-43	Statsregnsk. 1943-44	Foreløbig regnskapsført 1944-45	Merknad]
30 086 281	29 939 794	14 919 754	
2 599 497	3 166 874		
176 470	216 500	20 000	
3 258 651	317 897	—	
313 842	1 215 888	754 924	
1 314 375			
37 749 096	34 356 953	15 694 678	
325 000	50 000	—	
—	79 827	11 940	
325 000	34 856 953	11 940	
180 000	250 000	40 000	
—	—	—	
—	—	—	
300 000	391 000	360 000	
404 002	—	—	
64 026	83 703	43 690	
100 000	100 000	—	
1 048 028	824 703	453 690	
44 242	153 568	9 826	
87 500	87 500	—	
—	3 333 236	15 000 000	
—	—	11 943	
131 742	3 574 304	15 021 769	
20 000	8 581	5 278	
1 057 470	—	—	
—	—	125 000	
—	—	100 000	
471 201	482 241	162 384	
693	7 203	30 895	
—	—	—	
1 549 364	498 025	423 557	
67 000	—	19 064	
275 764	65 948	20 217	
750 000	6 214 776	6 823 974	
—	2 041 015	10 300 000	
357 153	380 410	237 201	
—	109 685	6 992	
190 442	2 789 022	566 838	
—	294 205	1 139 300	
1 640 359	11 895 061	19 113 586	

	Statsregnsk. 1940-41	Statsregnsk. 1941-42	Statsregnsk. 1942-43	Statsregnsk. 1943-44	Foreløbig regnskapsført 1944-45	Sum
<i>Rekapitulasjon.</i>						
Regjering og regjeringskontorer m. m.	1 582 349	5 350 074	8 726 700	9 292 920	5 803 753	30 755 796
Kirkedepartementet	—	—	—	168 509	175 605	344 114
Kulturdepartementet	2 611 156	5 193 591	6 884 010	10 704 013	7 247 671	32 640 441
Justisdepartementet	15 565	252 306	553 214	605 440	477 322	1 903 847
Politidepartementet	296 759	2 117 671	4 527 238	5 274 204	5 354 343	17 570 215
Sosialdepartementet	216 000	739 000	965 000	2 347 000	2 299 665	6 566 665
Idrettsdepartementet	13 201 183	30 823 914	37 749 096	34 856 953	15 694 678	132 325 824
Næringsdepartementet	—	118 710	325 000	129 827	11 940	585 477
Landbruksdepartementet	—	409 128	1 048 028	824 703	453 690	2 735 549
Trafikkdepartementet	—	—	131 742	3 574 304	15 021 769	18 727 815
Finansdepartementet	—	—	—	—	—	—
Innenriksdepartementet	267 668	1 297 065	1 549 364	498 025	423 557	4 035 679
Ymse utgifter	—	830 082	1 640 359	11 895 061	19 113 586	33 479 088
	18 190 680	47 131 541	64 099 751	80 170 959	72 077 579	281 670 510

Bilag 2

Rundskriv fra Det Kongelige Finans- og Tolldepartement til samtlige departementer. Erstatningsansvar for medlemmer av N. S.

Etter § 25 i provisorisk anordning om landssvik av 15. desember 1944 svarer medlemmer av N. S. m. fl. organisasjoner en for alle og alle for en for skade som:

1. organisasjonen har voldt ved medvirkning til rettsstridig styre av landet eller andre rettsstridige handlinger.
2. noe medlem har voldt, når han har opptrådt i samsvar med organisasjonens formål eller virke..

Justisdepartementets Erstatningsdirektorat har bedt Finansdepartementet om å lage en oversikt over de tap staten har lidt, til sammen og særskilt i de forskjellige okkupasjonsårene, og som antas å komme inn under det nevnte erstatningsansvar.

Finansdepartementet har på grunnlag av budsjettregnskapene foretatt en grov sammenstilling av utgifter som N. S. synes å burde svare for. En legger ved avtrykk av denne foreløpige oversikt. Enkelte poster som er tatt med kan diskuteres. Videre går en ut fra at fagdepartementene, ut fra sitt kjennskap til hva som går inn i regnskaps-tallene, vil kunne påvise en rekke ytterligere beløp som bør tas med. Det er også sannsynlig at N. S. i mange tilfelle kan ha forårsaket skade på statseiendom eller brakt staten opp i ansvar, uten at dette ennå har

gitt seg utslag i kontante utlegg, som er kommet til utgift i budsjettregnskapet.

En skal herved be departementene om snarest mulig og senest innen 11. august d. å. å sende inn hit rettet oppgave i 5 eksemplarer over de utgifter som for det ærede departements område antas å burde tas med i statens erstatningskrav overfor medlemmer av N. S. I oppgaven tas med alle saksområder som nå hører under departementet, derunder administrasjonsgrener fra okkupasjonstiden, som nå blir avvirket under departementets ledelse. Oppgaven bes satt opp etter samme skjema som den foreliggende oversikt, idet kapitlene (som i den) blir ordnet etter sitt nummer under okkupasjonstiden. Har konteringen vekslet i okkupasjonsårene, blir kapitelnummeret i regnskapsåret 1944—45 (subsidiært nest foregående termin) å legge til grunn. Av omsyn til sammenføyningen av oppgaven skal en be om at siden blir avbrutt der hvor et budsjettkapitel, som er med i oppgaven, blir fulgt av kapitler som nå hører under andre departementer. Beløp som måtte være dekket av statsmidler utenom budsjettregnskapet, f. eks. av offentlige fond, blir ført på eget ark. Hvis helt fullstendige tall ennå ikke foreligger for 1944—45, bes for dette år gitt ett foreløpig tall, idet det i merknadsrubrikken blir anført hva som ytterligere anslåes å ville gå med. Utgifter som først antas å ville påløpe i kommende terminer,

tas likeledes med i merknadsrubrikken, med et overslagsbeløp.

I merknadsrubrikken bes for øvrig ganske kort pekt på de momenter, som bevirker at utgiften antas å burde belastes N. S., i tilfelle hvor det ikke er selvnlysende.

I oppgaven bør, etter dette departements mening, tas med:

1. alle utgifter til Nasjonal Samling og organisasjoner som er knyttet til partiet.
 2. alle utgifter til nazistiske formål av enhver art, f. eks. nazistisk propaganda, nazistisk virksomhet på det kulturelle område, nazistiske domstoler, fengsler og konsentrasjonsleirer, nazistisk politi, nazistisk arbeidstjeneste og idrett, frontkjempere m. v.
 3. alle utgifter til nazistiske statsstillinger eller til på utilbørleg måte å tilgodese nazister eller andre personer eller firmaer, f. eks. ved høye lønninger, representasjonsgodtgjøring, ved kontrakter som har vært ugunstige for staten, eller på andre måter.
 4. alle utgifter og tap av enhver art som er påført staten ved rettsstridige tjenestehandlinger eller på andre måter av medlemmer av N. S.
- Utenfor oppgaven bør en holde:
1. utgifter som utelukkende skyldes okkupasjonen eller kriseforholdene, og som ikke N. S. av særlige grunner antas å burde stå til ansvar for, f. eks. fordi partiet på utilbørleg måte har gått inn for eller fremmet formålet eller på annen måte medvirket til at utgiftene ble belastet staten.
 2. utgifter til ordinære statsformål, derunder også til å betjene ordinære stillinger i statstjenesten selv om vedkommende tjenestemann har vært medlem av N. S., når dette ikke har ført med seg ekstra-utgifter for staten.

For at oppgaven skal bli egnet til bruk under de forestående rettssaker, skal en henstille at den søkes begrenset til de poster hvor ansvarsgrunnlaget synes noenlunde klart og greit. For å lette og påskynde arbeidet skal en videre henstille at småposter ikke blir tatt med hvor dette ville nødvendiggjøre tidsspillende undersøkelser eller overveielser.

For å lette ekspedisjonen av saken legger en ved en del eksemplarer av dette rundskriv.

Oslo, den 17. juli 1945.

Gunnar Jahn.

F. G. Nissen.

Bilag 3

(P. M. av kaptein Jan Eikeland, sjef for avviklingskontoret for Arbeidstjenesten.)

STATUS FOR ARBEIDSTJENESTEN.

Etter at jeg nå har arbeidet med avviklingen av AT siden 8/5 1945, først som sjef for et avviklingskontor ved en distriktskommando og deretter i ca 2½ år som nestkommanderende eller sjef for Avviklingsstyret (kontoret) for AT for hele landet, skulle jeg formentlig være den som har det grundigste kjennskap til AT. Jeg har personlig fulgt alle faser i utviklingen fra 1940 til idag på nært hold, først oppbygningen av AT, deretter motstandarbeidet mot AT og til slutt avviklingen av det hele. Jeg finner derfor at det er min plikt nå mens jeg har alt i frisk erindring og har adgang til alle dokumenter å gi en kort summarisk redegjørelse for sluttoppgjøret av dette store bo.

Arbeidstjenesten ble organisert høsten 1940 og vinteren 1941 av våre dyktigste offiserer. En rekke av dem som deltok i ledelsen av dette arbeid sitter idag i de høyeste stillinger i Forsvaret. Arbeidstjenesten var et stort og meget godt organisert fore-

tagende. Selvsagt kostet et slikt store foretagende også store summer. Avviklingsstyret har etter oppgaver fra Riksrevisjonen kommet til at AT har kostet den norske stat ca 129 millioner kroner under okkupasjonen.

De verdier som fantes etter AT (eiendommer, materiell og mat) ved frigjøringen i mai 1945 beregnet Avviklingsstyret til ca 28 millioner kroner. Men ved realisasjonen av disse eiendeler gikk taksten ifølge sluttregnskapet ned til ca 22 millioner kroner.

Bruttoutgiftene for statskassen til AT fordeler seg på følgende større poster således:

Lønn til personell	ansl. vis ca	25 mill. kr.
Kontorutgifter	«	4 «
Mat og klær	«	45 «
Sykeutgifter	«	2 «
Kvarter, utrustning, redskaper	«	30 «
Reise- og transportutgifter	«	4 «
Transportmidler	«	1 «
Bygge- og leieutg.	«	15 «
Ymse	«	3 «

Anslagsvis ca 129 mill. kr.

På inntektstiden kan vi føre følgende poster:

1. *Forannevnte verdier* som var i behold pr. 8/5 1945: 28 ev. 22 mill. kr.

2. *Arbeider utført av AT:*

De vesentligste av arbeider var:

Nydyrkningsarbeider

Tørrleggingsarbeider

Veibygging

Skogkulturarbeider.

Disse arbeider hadde ikke blitt utført under krigen uten AT. De representerer en betydelig oppspart realverdi for landet.

Onnehjelp

Vedhugst

Katastrofehjelp.

disse arbeider var til betydelig hjelp for landets livberging.

Ingen av disse arbeider kom tyskerne eller NS til nytte. Det aller meste av arbeidene er til varig gagn for landet.

Anslagsvis kan verdien av alle arbeider utført av AT settes til ca kr. 40 millioner.

3. *AT bandt en stor masse arbeidskraft* som en iallfall delvis kan og må regne med ville kommet tyskerne til nytte. Anslagsvis kan en rekne med ca 6 millioner tjenstedager i AT. Dette var ikke et uvesentlig bidrag til å holde mangelen på arbeidskraften i landet oppe og har på den måten medvirket til at tyskerne nok så tidlig under okkupasjonen fant å burde frafalle tvangssending av norsk arbeidskraft til Tyskland.

4. *AT bandt også noen hundre NS-folk* som ellers kunne vært brukt til partiarbeid hvor de kunne ha gjort betydelig skade. I AT hadde de meget liten sjanse til å drive propaganda for NS. Etter hvert som tiden gikk utviklet forholdene i AT seg slik at det NS-befal som var der ble mer og mer passive, ja, enkelte ble direkte motstandere av NS. Dette er en helt forklarlig følge av at minst 90 pct. av personellet i leiren var fiendtlig innstillet overfor NS. I dette miljø ble det uutholdelig for NS-folk. Etterhvert lærte de tvunget av forholdene å legge skjul på sine NS-sympatier og mange ble også overbevist om at de hadde tatt feil og tok konsekvenser av det. Det var nok fra enkelte hold tilsiktet og ønsket at NS-befal i AT skulle omvende de andre. Det ble omvendt.

5. *Materiellet som AT brukte*, var den største utgiftspost på budgettet, over halvparten av de samlede utgifter. Nesten alt dette materiell var av den art at det kunne kommet til nytte for den tyske krigsføring. AT ble rett og slett en belastning for den tyske krigspotensial. AT bandt

fullt utstyr — unntatt våpen — for en styrke til ca 15.000 mann i ca 4 år. Ved frigjøringen kom det aller meste av materiellet til god nytte for Forsvaret. Det var stor rift etter det.

Verdien av det materiellet AT «lurte» tyskerne for kan anslagsvis settes til ca 60 millioner kroner.

6. *Den disiplinerende og troppsmessige opplæring* guttene fikk i AT kom også til nytte for Forsvaret ved frigjøringen.

Vinteren 1945/46 ble tidligere AT-gutter kalt inn til vaktjeneste og kunne, takket være den opplæring de hadde fått i AT, brukes til oppsetting av vaktropper eller 8 dagers opplæring i våpenbruk. Opplæringen fra AT vil også framtidig komme Forsvaret til nytte under guttenes tjeneste i Heimevernet.

Sjefen for Hæren har offisielt uttalt at «AT-guttene var nesten 100 pct. nasjonalt i orden ved frigjøringen.»

Guttene fikk ellers også megen opplæring i *praktisk arbeid* mens de var i AT. Dette skulle heller ikke være uten betydning for landet. Det må antas i all fall i noen grad å danne en motvekt mot det sørgelige arbeidstempo mange vennet seg til på tyske anlegg o. l.

7. Det bør også tas hensyn til at en stor del av befalet i AT var fastlønte offiserer. Disse var jo blitt arbeidsledige sommeren 1940, men skulle beholde full lønn med plikt til å ta et eller annet off. arbeid for lønnen. De av disse offiserer som ble beskjeftiget i AT fikk sin lønn utbetalt der, og denne lønn ble i statsregnskapet belastet AT, altså en posteringssak. Anslagsvis kan det regnes med at AT har dekket ca 8 millioner kroner som ellers ville vært belastet andre konti i statsregnskapet og for en stor del uten annen ytelse enn krigsfangenskap, arbeid med evakueringssaker for tyskerne, tjeneste i politiet o. l.

8. Skal en se rent nasjonaløkonomisk på utgiftene til AT, er det også ymse andre forhold å ta omsyn til. Således at en stor del av utgiftene på en eller annen måte er gått inn til stat eller kommune i form av skatter, avgifter, pensjonsinnskudd, innbetalinger til post, jernbane og telegrafvesen m. v.

Resumé.

En del av de aktivaposter som er regnet opp foran lar seg vanskelig uttrykke i kroner. Spesielt postene 3, 4, 6 og 8 kan neppe la seg takserer i penger. Post 5 materiellet tyskerne ble «lurt» for skulle det synes rime-

lig å godskrive oppgjøret med dets egentlige anskaffelsesverdi.

Vi kan da sette opp følgende sluttoppgjør uttrykt i kroner for postene 1, 2, 5 og 7:

Passiva:

Samlet utgift til AT for statskassen 129 mill. kr.

Aktiva:

Post 1. Verdier i behold ved frigjøringen	22 mill. kr.
« 2. Verdi av AT-arbeider	40 « «
« 3. Materiell unndratt tyskerne	60 « «
« 7. Lønninger til militært befal	8 « «
Sum	130 mill. kr.

De fordeler vi har oppnådd etter post 3, 4, 6 og 8 har vi altså fått helt gratis. Det må antas at det som er omhandlet under disse poster har vært og fremdeles er av betydelig nasjonal verdi.

Når forholdene ved AT var slik som vi nå etterpå med alle kortene på bordet kan kon-

statere at de var, kan en spørre om det ikke var et feilgrep å sette igang motstandsarbeid mot AT.

Slik som forholdene fortonte seg den gang uten kortene på bordet forelå det følgende 2 hovedgrunner for å sette igang motstandsarbeidet:

- a) Det kunne være fare for at tyskerne ville sette AT til arbeid for seg.
- b) Det kunne være fare for at AT kunne brukes til nasifisering.

Motstandsarbeidet gjorde det klart for de daværende makthavere at noe alvorlig forsøk i disse retninger ville få hele organisasjonen til å sprekke. Muligens var det derfor det ikke hendte noe av det som er nevnt under a) og b), og da har motstandsarbeidet gjort sin store nytte.

En annen sak er at det ble satt igang motstandsarbeid av grupper som manglet det mest elementære kjennskap til det de skulle motarbeide, slik at de satte igang aksjoner som kostet landet store materielle verdier, ja enda til menneskeliv uten at det ble oppnådd noe resultat av betydning i den nasjonale kamp.

Bilag 4

FORSVARSDEPARTEMENTET Avviklingskontoret for Arbeidstjenesten

Oslo, den 15. februar 1949.

Verdier som fantes etter Arbeidstjenesten.

Etter avviklingsstyret for AT's beregninger fantes det pr. 8/5 1945 følgende verdier etter Arbeidstjenesten:

Faste eiendommer, bygg og anlegg	kr. 7.124.911.00
Materiell og mat	« 21.133.022.39
Sum	kr. 28.257.933.39

Etter hvert som avviklingsstyret senere overførte (solgte) AT-eiendeler til offentlige institusjoner eller private, ble det foretatt detaljert taksering og tildels reduksjon av de virkelige verditakster.

Den samlede sum av de på denne måte fremkomne overførings-(salgs-)priser beløper seg til i alt ca: kr. 22.860.000.00

I samband med kapitulasjonen kom det bort materiell til en verdi av ca:

kr. 3.055.000.00

Jan Eikeland (sign.)

sjef for avviklingskontoret for AT.

Bilag 5

Morgenbladet 11/12 45.

AT-boet gjøres opp:

STORE VERDIER BLE SLØSET BORT,
MEN DET ER ADSKILLIG IGJEN OGSA!

Interessant liste over AT-s eiendeler.
Redskap og verktøy til gjenoppbyggingen.
AT-brakker til speiderne og N.U.H.?

Det bo AT-«general» Frølich Hanssen har etterlatt seg er ikke så rent lite, selv om store verdier er sløset bort. Det er millionverdier som står igjen, og Morgenbladet har spurt sjefen for Avviklingsstyret for Arbeidstjenesten, oberstløytnant Sæbø, hvor langt man er kommet med oppgjøret av boet. Avviklingsstyret hører inn under Forsvarsdepartementet.

— Da vi begynte arbeidet var det et løpende budsjett for AT på omkring et halvt år som ikke var oppgjort, sier oberstløytnant Sæbø. Dette har vi nå i det vesentligste ordnet opp med, og vi holder nå på med det økonomiske oppgjør for det fast ansatte personell i AT. Avviklingen av AT's materiell og eiendommer har stått en del i stampe på grunn av at vi til dels har måttet vente på de andre offentlige etater, som militæretaten, Fengselstyret og Kirke- og Sosialdepartementet for å få klarhet i Statens egne krav til boet.

Vi er imidlertid nå kommet så langt at vi kan vente at det vesentligste av materiellet, leirene og de faste eiendommene vil bli avviklet i løpet av de første måneder av 1946. Etterat selve avviklingen er foretatt vil det foreligge et betydelig arbeid med å få regnskapene i tilfredsstillende orden. Dette regnskapet må nemlig bygges på status pr. 7. mai 1945, og den er ikke alle steder så lett å tilveiebringe. Det vil selvfølgelig også bli igjen en del tvistesaker angående eiendommer og kontrakter som vil ta lenger tid.

— Hvor blir det av det materiellet som er igjen etter AT?

— Vi har allerede levert betydelige mengder materiell til militæretaten, veivesenet, landbrukselskapene og til fengselstyret, som bruker materiellet og verktøyet til beskjefligelse av landssvikfanger. Denne utleveringen fortsetter, og det er betydelige mengder verktøy og redskaper som på denne måte er kommet gjenreisningen til gode. Av faste eiendommer har vi den store eiendommen Sønsterud i Østerdal med 5000 mål skog,

som vil gå over til Landbruksdepartementet. Kirkedepartementet har tatt Dovre-leiren for yrkesopplæring, og tar muligens andre leirer. Fengselstyret har tatt leiren på Ilseng og Setsås i Selbu. De fleste leirene i Trøndelag og en del på Østlandet benyttes av de militære. De aller fleste leirene må selges. Men en god del av dem står på leid grunn med vanskelige kommunikasjonsforhold og anvendelsen av dem får dessverre karakteren av realisasjonssalg. Man får bare igjen noen få prosent av anskaffelsesverdien.

Dessuten har AT en rekke tjenestemannsboliger. Det er således tre i nærheten av Oslo, en på Vinger, en i Sarpsborg. Videre eier AT Fevig badhotell med tilbehør, seks leiligheter i Kristiansand, en villa i Stavananger, en villa på Voss, seks leiligheter i Trondheim, samt en villa ved Namsos. Og dessuten Vinger kommunelokale med kino! Samtlige hus vil etter hvert bli overdratt til offentlige etater, og en rekke av dem er allerede besatt. Fevig badhotell blir antagelig solgt.

Man må vel regne med at f. eks. Norges Ungdomsherberger og speiderne er interessert i de gamle AT-leirene?

— Vi har stått i forbindelse med f. eks. Norges Idrettsforbund, Norges Ungdomslag, Speiderguttforbundet og Sosialdepartementet. Med N. U. H. har vi derimot ikke hatt direkte kontakt. Den store vanskeligheten i forbindelse med disse sosiale organisasjonene er at de vanskelig kan betale takstene. De har rett og slett ikke penger nok.

Vi kommer imidlertid til å forelegge for myndighetene et forslag om at disse organisasjonene skal kunne få kjøpt brakker til en redusert pris.

Til slutt: hva er Deres mening om Arbeidstjenesten? Kan man uten videre forkaste den?

— Til det vil jeg svare, at for det første er det jo ikke korrekt — som mange synes å tro — at det var nazistene som innførte arbeidstjenesten her i landet. Rammen for AT ble da sannelig trukket opp av Administrasjonsrådet, men riktignok gjennomført av Quislingstyret. For det annet vil jeg si at det er meget godt i idéen, men jeg tror ikke at den bør tas opp igjen på det gamle grunnlag. Arbeidstjenesten bør gis en bredere basis, og bli et ledd i den alminnelige yrkesopplæring. Her bør de sivile krav til yrkesopplæring og militæretatens krav til fagfolk kunne forenes og tilgodesees.

Bilag 6

Utdrag av forsvareren, H.r.adv. Dr. jur. J. Øvergård's foredrag i Oslo Byrett, 29/11 1948, i erstatningssak mot handels- og forsyningsminister E. Blehr. (Stenografisk referat).

Det kollektive ansvar har vært omtvistet i en av de første saker, som kom for domstolene, nemlig saken mot Stephanson. Her erklærte 3 av høyesterettsdommerne at dette kollektive ansvar var i strid med Grunnlovens § 97, for så vidt man gjorde dette ansvaret gjeldende før landssvikanordningen av 15/12 1944, § 25. Den samme oppfatning, som H.r.dommerne gav uttrykk for, har også prof. Andenæs gitt uttrykk for i sin artikkel i Norsk Sakførerblad for 1945, og han har på dette punkt fått tilslutning av prof. Castberg, side 198 i «statsforfatningsrett». Nu er det så at til tross for denne opposisjon fra rettskyndig hold så opprettholdes dette kollektive ansvar i rettspraksis, dog således at man sier det bygger på almindelige grunnsetninger i erstatningsretten, således også prinsippet om at fordeler, som er oppnådd ved den skadegjørende handling, som det bygges på, skal komme til fradrag ved fastsettelse av erstatningen, *compensatio lucri cum damno*. Dette er en erstatningsrettslig grunnsetning, som ikke kan settes ut av kraft.

I lagmannsrettsdommen i straffesaken er Blehr ilagt et inndragningsansvar på kr. 120.000.—, som skulle svare til hans gasje i de stillinger, som han har inntatt under okkupasjonen, den gasje og de representasjonstillegg, som han har oppebåret som fylkesmann i 14 måneder, og som forsyningsminister i over to år, fra 1/2 41 til 12/6 44. Når man tar i betraktning at han ibegge disse stillinger efter dommen i lagmannsretten har fulgt en saklig linje og dertil har innlagt sig store fortjenester ved ivaretagelse av norske økonomiske interesser vis a vis tyskerne, og har spart landet for millionverdier, blant annet ved å hindre utlevering til Tyskland av de norske kirkeklokker — dette ble fastslått i lagmannsretten under straffesaken — forekommer det mig at det idømte inndragningsbeløp virker så tungt, ja man kan si urimelig, at det ikke utover dette beløp bør bli tale om å ilegge noe erstatningsansvar. Det er ikke påvist noen handling, som har medført skade for staten, tvertimot har Blehr utelukkende ivaretatt norske nasjonale interesser mot tyskerne. Det virker derfor i grunnen paradoksalt, at en departementssjef, som ved sin energiske

motstand mot de tyske krav satte livet på spill, jfr. Esser's og Schiedermaier's prov, som reddet millionverdier, for eksempel kirkeklokkene, som også betød uerstattelige kulturverdier, at han for denne sin innsats for Norge skal dømmes til inndragning av sin embedslønn og sine representasjonspenger, som er anvendt for å oppnå gunstige resultater under forhandlinger med tyskerne.

Når det gjelder ansettelse av den skade, som NS-partiet ved sin virksomhet antas å ha påført landet, så hviler denne forutsetning på usikre momenter og kan gi anledning til kritikk og tvil. Det er en åpenbar feil i Finansdepartementets oppstilling, som er bilag til prosess-skrift nr. 32. Jeg kan nevne som et eksempel at det på side 4 og 5 er påført: Bidrag til Studieselskapet Grong. Man begynner med budgettåret 1943, men det var i 1941 på ekspedisjonssjef Johannesens initiativ at dette kom istand, for å komme vekk fra den tyske idé, som Administrasjonsrådet hadde funnet å måtte samtykke i, idéen om en felles norsk-tysk utnyttelse og drift av Grong gruber. Stiftelsen av dette studieselskap bragte meget nytt og verdifulle resultater for landet, som kan få betydning for videre norsk utnyttelse på dette felt. Dette skyldes den gode nordmann Sigurd Johannessen og representanter en verdifull vinning for landet, ikke en debetpost for NS.

Jeg innrømmer at det kan påvises adskillige utgiftsposter på Nasjonal Samling's budsjett, som ikke har hjemmel i norsk lovgivning, og som ikke skyldes trykk fra tysk side, men NS's virksomhet som statsbærende parti, men det er et stort spørsmål, om ikke disse utgifter mer enn oppveies med den mostand fremtredende NS-medlemmer har kunnet yde mot tysk forsøk på å utnytte våre verdier. De hadde den verdi, at NS var anerkjent som statsbærende parti, og derfor kunne gjøre sterkere motstand enn andre. Vi har på grunn av hele vår egen uforberedthet kommet i den stilling, at okkupasjonsmakten fikk hånd over vårt næringsliv. Det er fastslått i undersøkelseskommissionens innstilling, at da Administrasjonsrådet fratrådte den 25/9 1940 var stillingen den, at tyskerne hadde norsk næringsliv, norsk arbeidsliv og norsk produksjon i det hele under sin kontroll. Det er undersøkelseskommissionens egne ord. Administrasjonsrådet administrerte i et beseiret land, og det var ikke mulig å føre en uavhengig politikk i forhold til tyskerne. Det gjaldt Administrasjonsrådet, og det gjaldt dets etterfølgere,

Quislings styre og de kommissariske statsråder. Men de norske representanter enten de nu hørte til Administrasjonsrådet, Quislings styre eller de kommissariske statsråder, gjorde den motstand de kunne mot de tyske krav, som gikk ut på utnyttelse av Norge. De som har vært med i landssvikoppgjøret har støtt på mange NS-folk blant departements-sjefene, fylkesførerne og andre, som holdt en norsk linje like overfor tyskerne forsøk på utilbørlig å utnytte norske verdier til egen fordel. Jeg tror at dette kan sies om mange, kanskje flertallet innen Quislings regjering, og iallfall om Blehr, Fretheim, Hustad og Irgens, som bestyrte de departementer, som var viktigst for norsk næringsliv og økonomi. Minister Irgens, som var vidne i saken, prøvde at for hans vedkommende har såvel lagmannsrett som høyesterett gått ut fra at hans trusel om innsendelse av avskjedsansøknin, hans forhandlinger med tyskerne og til slutt hans søknad om avskjed fordi tyskerne ville prisedømme hele den hjemmeværende del av den norske handelsflåte, som utgjorde ca. 800.000 t., var medvirkende til at tyskerne frafalt disse planer (RT 1946, høyesterettsdommen s. 80, og lagmannsrettsdommen s. 90.) Lagmannsretten sier at Irgens' forhandlinger var sterkt medvirkende til at tyskernes oppga planen. Det sparte millionbeløp for Norge, og det er klart for enhver, at var denne flåte blitt prisedømt, som den efter folkeretten kunne blitt, under den forutsetning at det fremdeles utover og gjennom hele okkupasjonen bestod krigstilstand mellom Norge og Tyskland, da ville det sikkert ikke blitt stort igjen av disse verdier. Sjefen for Sjøfartsdepartementet, Irgens, blev ikke idømt erstatningsansvar, bare inndragning av lønn ved lagmannsretten, og det spørsmål, som der blev omtalt, blev ikke drøftet i Høyesterett i dets økonomiske konsekvens.

Der er en rekke andre lignende tilfeller. Jeg tror ikke at det er noen som kan nekte at både Irgens og Blehr viste seg som gode nordmenn når det gjaldt å verge Norges økonomiske interesser mot tyskernes plyndrings- og utnyttelsespolitikk. Dette er forhold, som det ikke er tatt noen hensyn til, når det tales om hvad NS ved sitt styre har påført staten under krigsårene, men det må tas hensyn til, idet voldt skade kan oppveies ved fordeler, som er oppnådd ved den skade-gjørende handling. Det er jo her tale om et kollektivt ansvar. Når NS-medlemmer gjøres ansvarlig for de tap, som NS som organisasjon har voldt staten, da må de også bli godskrevet de tap, som landet ved denne virksomhet er spart for, således at dette

kommer samtlige til fordel. Grunnsetningen om *compensatio lucri cum damno* kommer her til anvendelse.

Når det spørres om de økonomiske konsekvenser, så må man ikke efter min mening trekke sammenligning mellem Administrasjonsrådsstyret og et NS-styre, men man må trekke sammenligning mellem Norges økonomiske forhold under et rent tysk styre og de økonomiske forhold, som blev oppnådd under Administrasjonsrådets virksomhet og efter 25/9 1940 under en NS-administrasjon. Der var fra 25/9 40 et administrasjonsråd med Terboven som øverste hode, akkurat som Administrasjonsrådet, for så vidt ingen forskjell. Men det blev en forandring efter 1. februar 1942, da NS fikk en mer selvstendig stilling. Jeg mener at det er riktig å si, både for Irgens og Blehr, at de arbeidet iherdig for å ivareta de norske økonomiske interesser mot tyskerne, og jeg tror også at det var all grunn til å anta, at de oppnådde bedre resultater enn Administrasjonsrådet hadde kunnet oppnå på det økonomiske område. Det bygger jeg på at Quislingstyret hadde en tysk-vennlig innstilling, rent ideologisk, og tyskerne tok derfor mer hensyn til dem enn de ville ha tatt til Administrasjonsrådets styre. Derved oppnådde man fordeler, som ikke ville vært oppnådd hvis tyskerne hadde overtatt styret av landet, og det var kun dette alternativ, som kunne komme i betraktning efter at riksrådsforhandlingene var brutt sammen høsten 1940. Jeg henviser til vidnet Fretheim's uttalelse. Han var til å begynne med ikke medlem av NS. Tyskerne tok da intet hensyn til ham, fordi han ikke var medlem av NS. Enten måtte han da gå sin vei eller melde seg inn i NS, hvis han skulle tenke sig å få gehør for sin administrasjon av landbruksdepartementet og de interesser, som lå derunder, og ingen tviler på at Fretheim gjorde hvad han kunne og var en meget dyktig mann. Jeg mener det er innlysende klart, at dette måtte være tyskernes innstilling — til å begynne med. Det er mulig at de likeoverfor enkelte som Blehr efterhånden fikk en annen innstilling når de så hvorledes han kjempet mot den tyske vold. På det grunnlag må man anerkjenne NS-administrasjonen, og de ting, de har vunnet for landet. Det var en dragkamp, som blev ført såvel under Administrasjonsrådet, som senere under de konst. statsråder, og under Quisling's styre. Det var NS-ministrene, som førte denne dragkamp under det lengste tidsrum.

Blehr forestod under sitt 2½-årige virke som nærings- og forsyningsminister de viktigste departementer under denne tid. For-

holdet var, da Blehr overtok disse departementer i begynnelsen av februar 1942 således, som jeg har nevnt tidligere, at tyskerne under Administrasjonsrådet hadde oppnådd å få norsk arbeidsliv, norsk produksjon og næringsliv i det hele under sin kontroll. Tyskerne hadde hatt som sjef for Wirtschafts-Abteilung en mann som het senator Otte. Han hadde virket her i landet under Administrasjonsrådet og hadde oppnådd dette resultat og hadde senere samarbeidet med de kommissariske statsråder Ravner, Johannessen og Sandberg. Otte har selv forklart at han som leder av denne avdeling var klar over at det blev en forandring da Quislings regjering ble dannet. Mens han tidligere hadde gitt påbud, slik oppfattet han det, så skulle hans stilling fra nu av være en rådgivers. Det fremgår av det som er dokumentert i det stensilerte hefte, s. 4, han fremhever videre der at året 1942 bragte store vanskeligheter bl. a. den totale krigsinnsats i Tyskland, som medførte større råstoffmangel og større transportvanskeligheter. Tyskland ville kun avgi nødvendige råstoffer og levnetsmidler til Norge mot tilsvarende motydelser fra norsk side. Dertil kom at vi var helt avhengig av tysk import, da Tyskland praktisk var vår eneste leverandør under okkupasjonen. Hensikten var at clearingssaldoen skulle avvikles, som viste et tilgodehavende for Tyskland på antagelig ca. kr. 400.000.000.—. Dette var den situasjon, som Blehr forefandt, da han overtok departementet. Det kan være av betydning å være oppmerksom på Blehr's innstilling like overfor tyskerne, like fra først av, hvilket fremgår av hans pro memoria av 2/6 42 til Quisling, det stensilerte hefte, s. 22. Der sier han:

«Tyske kretser, som støttes av Reichskommissariatet, driver en bevist kolonipolitikk i Norge, og hvis Reichskommissariatet får anledning til å gå videre på denne vei, vil vi etter min mening bli lagt inn under et nytt hansa-velde, verre enn det gamle.

Han klager over at nordmennene er helt umyndige på det handelspolitiske område til stor skade for våre forsyninger og for våre økonomiske interesser i sin almindelighet.

Dette var Blehr's innstilling, da han tiltrådte disse departementer. Han gikk straks inn for å sikre og øke våre matforsyninger fra Tyskland, Tyskland var på det tidspunkt vår hovedleverandør. Jeg henviser her i så henseende til Blehr's notater av 2/3 42 ff., om at han straks gikk inn for å sikre matforsyningene, det stensilerte hefte, s. 10

—14. Det viser i hvilken grad disse forsyninger lå ham på hjerte, og han fikk da satt igjennom at han selv fikk reise til Berlin for å ta opp spørsmålet om å sikre våre forsyninger av korn og fett. Han oppnådde under disse forhandlinger med den tyske statssekretær, minister i Hitlers regjering, Backe, å få en ordning av disse viktige spørsmål ved den såkalte «Blehr—Backe-overenskomsten». Så vidt jeg skjønner er det første gang under okkupasjonen at det ble ført direkte forhandlinger med sentralmyndighetene i Berlin og Blehr—Backe-avtalen var senere det grunnlag som de norske myndigheter kunne påberope sig når det gjaldt våre forsyninger, hvad også provianteringsdirektør Schei har uttalt. «Vi påberopte stadig denne avtale», sier han i sitt prov. Det er sikkert helt riktig når det i lagmannsrettsdommen står, at Blehr forsynings- og handelsmessig gikk med energi inn for Norges interesser, tildels med gunstig resultat. Han hadde i sitt arbeid med dette god støtte av de funksjonærer, som satt der fra før av, og i høy grad av provianteringsdirektør Schei, som satt der så å si under hele okkupasjonen, og som blev beskyttet av Blehr. Hadde ikke Blehr holdt på ham, hadde han måttet gå. Men når det gjaldt forhandlingene i Berlin, så har Blehr alene æren av dette skritt. Han forhindret derved umyndiggjørelsen på det handelspolitiske område, som Reichskommissar hadde forsøkt å føre gjennom. Schei har i en skrivelse til H.r.adv. Annæus Schjødt av 21/10 46, det stensilerte hefte, s. 15, uttalt at det må erkjennes at Blehr på matforsyningens område gikk inn for å skaffe mest mulig fra Tyskland, og han var tildels meget god, særlig når det gjaldt forhandlingene om fiskeleveranser. Her må man huske at det var Blehr, som optrådte utad like overfor tyskerne også her i Norge. Uten ham ville et hvert arbeid innen departementets 4 vegger være virkningsløst. Blehr var dypt forarget, hvilket fremgår når man leser hans dagbok om de forhold han fandt, da han tiltrådte, og han gikk med største energi inn for å rette på disse forhold, og derfor førte han disse forhandlinger i Berlin straks efter han tiltrådte. Man kan danne sig en mening om hans virke som forsyningsminister og næringsminister, når man ser på clearingsstatistikken «Hvad krigen kostet Norge». Det fremgår av denne at vi i 1940 hadde et importoverskudd på 13½ millioner kroner, altså praktisk talt en clearingssaldo i Tysklands favør av dette beløp. I 1941, 1942 og 1943 var beløpene betydelig større, 372 millioner i 1941, 237 millioner i 1942 og 283 millioner i 1943. En skrivelse fra Statistisk Centralbyrå

viser så å si de samme tall, dog litt høyere: 265.7 millioner i 1942 og 295.8 millioner i 1943.

Vi ser da her at i Blehr's tid ble vår clearingssaldo i Tysklands favør øket med til sammen ca. 530 millioner kroner, flg. Aukrust & Bjerve iflg. Statistisk Centralbyrå 563½ million.

Dette var resultatet tiltross for at tyskerenes politikk, som Otte har erklært side 5 i det stensilerte hefte, fra og med 1942 gikk ut på ydelser mot tilsvarende motydelser og avvikling av clearingsaldoen. Avviklingen av den norske gjeld til Tyskland betød selvfølgelig større leveranser fra Norge eller mindre import. Stikk imot dette vokste clearingsaldoen i Blehr's tid, pr. 30/4 1944 789 millioner kroner, som utgjorde det norske importoverskudd med tyskerne i okkupasjonstiden. Dette importoverskudd betegner en nettogevinst for Norge, fordi Tysklands clearingtilgodehavende fra okkupasjonstiden ikke blir tilbakebetalt av oss. Vi har undgått å betale denne saldoen med realverdier, og det vi har fått, har vi innvunnet fordi saldoen ikke blir betalt. Jeg tror det må være nokså klart at Blehr har rett i at dette for en stor del skyldes Blehr's politikk som forsyningsminister, og ikke minst Blehr-Backe-overenskomsten. Dette er et synlig resultat, som han har oppnådd, som forsyningsminister i vel to år. Han har oppnådd dette resultat i strid med den tyske politikk, som gikk ut på at clearingssaldoen skulle avvikles og Norge tappes ytterligere ved øket eksport fra vårt land.

Jeg mener at disse resultater, som betyr millioner av kroner for landet, må godskrives Blehr's konto for en stor del, fordi det var han som var leder av disse departementer, og som ivaretok landets interesser mot tyskerne. Han inntok fra første dag en stram og uredde holdning like overfor tyskerne. Jeg tror det er riktig at det bare var en sådan holdning, som kunne gjøre inntrykk på tyskerne og oppnå gode resultater. Han hadde ledelsen av Norges forsyningspolitikk i disse årene, og hindret utnyttelse og utplyndring av Norge så langt som mulig, og det importoverskudd, som han arbeidet for, blev opprettholdt takket være hans energiske arbeid og faste holdning. Hvis Tyskland tapte krigen blev clearingstilgodehavendet Norges fortjeneste. Det blev også resultatet. Han regnet med dette. I sitt arbeid med fettforsyningene gikk Blehr så langt at han opererte med missvisende statistikk, for å vise tyskerne at vi fikk for lite av fettstoff: side 15 i det stensilerte hefte, sier Schei, at det var Blehr som fikk satt opp en beregning

av kalori-mengdene og at Blehr brukte den ved flere anledninger overfor tyskerne, for å vise at vi fikk for lite etter rasjonerings-satsene, skjønt han var klar over at beregningen var holdt dristig i underkant. Etter at Blehr tiltrådte, blev fettimporten forandret til Norges favør. Større import fra Tyskland, mindre eksport til Tyskland.

Jeg kommer så over til et annet punkt hvor også Blehr's uredde holdning medførte redning av økonomiske verdier for norske interesser. Jeg tenker på eksporten av de beslaglaste norske radioapparater. Det var alt i alt beslaglagt 300.000 apparater, det stensilerte hefte side 34, bilag VI, 4. Hvis man holder sig til denne meget forsiktige verdiansettelse, så dreier det sig om ca. 90 millioner kroner. Terboven hadde besluttet at samtlige apparater skulle disponeres ved eksport til Tyskland uten erstatning til Norge eller den norske stat, jfr. Fuglesangs erklæring side 39 og hans vidneprov. I slutten av februar 1943 søkte et spedisjonsfirma Schenker & Co., A/S., om utførselstillatelse for 200.000 radioapparater, side 34, bilag VI, 4. Blehr nektet som sjef for næringsdepartementet å gi denne lisens. Det fremgår av næringsdepartementets skrivelse av 1/10 1943 til Reichskommissar, side 34, bilag VI, 4. Det fremgår av denne skrivelse at en del mindre partier allikevel var blitt eksportert både før og etter ansøknings fra Schenker & Co. Det dreiet sig om ca. 50.000 apparater, som tyskerne hadde fått eksportert ved å få tollvesenet til å gå med på eksport, når det forelå attest fra Reichskommissariatet uten lisens fra norsk side. Nu holdt Blehr fast på at ingen varer kunne bli eksportert uten lisens fra næringsdepartementet, og han nektet lisens. Han fremsatte forlangende om at enhver ytterligere forsendelse skulle innstilles og at det skulle gjøres erstatning på norsk-tysk clearing for de apparater som allerede var eksportert uten lisens. Som vi hørte av Fuglesang blev det gjort bestrebelses også fra annet hold, for å hindre ytterligere forsendelser. Saken trakk ut, og for å få dette endelig ordnet anmodet Blehr Quisling i skriv av 11/4 1944 om å få saken ordnet direkte med Reichskommissar, side 38 i det stensilerte hefte, bilag VI, 7. Det er da også innrømmet i lagmannsrettens dom at Blehr forsøkte å stoppe denne forsendelse, og det er på det rene at forsendelsen blev stoppet, et resultat av Blehr's lisens-nektelse og hans henvendelse til Reichskommissar samt Fuglesangs støtte. Det er også et ganske stort millionbeløp, 60—70—80 millioner kroner, hvis man regner med kr. 300.— pr. apparat.

Tyskerne ville gjerne ha eksportert metaller fra Norge, tinn, kobber og sølv. Disse krav motsatte Blehr sig og fikk forhindret for en stor del denne eksport. Han har selv forklart at han mener å ha spart landet for hundre millioner kroner. Opplysninger om tinn-eksporten finnes i senator Otte's P. M. av 23/9 43 til ministerpresidenten, side 29 i det stensilerte hefte, ff., bilag VI, 2. I dette P. M. fra Otte klager Otte sterkt over Blehr's avvisende holdning til metalleksporten. Det opplyses at Quisling hadde innrømmet tyskerne 150 t. tinn fra Norge. Det var levert en del av dette parti, men det stod tilbake minst 60 t., og det fremgår av Ottens P. M. at Blehr's underordnede, direktør Hestnes, uttrykkelig erklærte at det ikke kunne leveres mere tinn, fordi det ikke var nok til dekning av det norske behov. Det var Blehr som hadde anmodet Hestnes om å gi dette svar.

Hele Kongsbergs Sølvverks produksjon av sølv skulle eksporteres til Tyskland, skrivelse fra industridepartementets bergverkskontor til Blehr av 27/3 1948, bilag VI, 3, side 33. Blehr har forklart at Reichskommissar også muntlig flere ganger fremsatte dette krav likeoverfor ham, sjefen for bergverkskontoret hadde også mottatt krav og oversendte dette til Blehr. Også her inntok Blehr samme avvisende holdning, til tross for gjentatte henvendelser gjennom Reichskommissar, og resultatet var at intet av sølvproduksjonen blev sendt til Tyskland. Det fremgår også av skrivelsen fra industridepartementets bergverkskontor at produksjonen utgjorde ca. 80 t. årlig, for 3 år 24 t. sølv, til en sum av 21—22 millioner kroner. Det er på det rene at Blehr med hensyn til metalleksporten har inntatt en like stram og uredd holdning som med hensyn til kirkeklokkene. Jeg henviser her til en tale, som ofte har vært omtalt, Terbovens tale den 26/9 1943, hvor han klager over at han ikke får nok metaller, bl. a. tinn, og sier at den departements-sjef, som ut fra en falsk forestilling om hvad som tjente Norge best, nektet å mobilisere selv det siste kg. tinn for rustningsindustrien ikke engang var verd et skudd, men bare en strikk. Det har allikevel ikke forhindret Blehr fra også etter denne tale å innta akkurat den samme uredde holdning likeoverfor de tyske krav som tidligere.

Også når det gjelder byggeforbudet og overførsel av norsk arbeidskraft til Tyskland mener jeg at Blehr har innlagt sig store fortjenester. Det er på det rene at de tyske myndigheter ville ha igjennom et almindelig byggeforbud for den norske sivile byggevirkksomhet. Det ville de ha gjort for å få

arbeiderne ledig til tyske krigsviktige anlegg. Det er også helt på det rene, at Blehr nektet å utferdige et slikt byggeforbud, og det blev ikke utferdiget i Blehr's tid. Han manøvrerte på den måte at han påberopte sig en forordning, som Ravner hadde utstedt i 1941 angående omsetning og anvendelse av byggemateriale og sa at denne forordning gjorde et hvert byggeforbud overflødig. Et byggeforbud var imidlertid noe helt annet, og Blehr talte her mot bedre vitende. Den pågang som tyskerne gjorde, for å få dette forbud utstedt, fremgår av skrivelse fra ministerialrat Henne til Blehr av 28/5, 43, det stensilerte hefte, side 44, bilag VI, 16. Det er ganske betegnende for den tyske pågang at Henne sier der at han i henved ett år — hele tiden var Blehr sjef for næringsdepartementet, — stadig har anmodet om utferdigelse av byggeforbud, og dette gikk så vidt, at selv vedlikehold- og reparasjonsarbeider skulle være forbudt. Da Henne ikke kom noen vei like overfor Blehr, mobiliserte han Terboven, som i skrivelse til Quisling av 1/6, 43, bilag VI, 17, sier at hans medarbeider i henimotsett og ett halvt år forgjeves hadde forsøkt å få de norske myndigheter til å utferdige et almindelig byggeforbud, men disse anstrengelser har hittil blitt uten resultat, nederst side 44. Terboven sier videre at han holder det for nødvendig at det straks blir utferdiget et almindelig byggeforbud, i dette tilfelle fikk imidlertid ikke Terboven Quisling til å gi etter. Quisling svarer side 45 i skrivelse av 12/6, 1943, bilag VI, 18, med at han har krevet at det skal opprettes et sentralkontor for ledelsen av den norske byggevirkksomhet, som skulle kalles Kontrollkontoret for bygge- og anleggsvirkksomhet. Quisling gikk ikke inn på Terbovens krav om almindelig byggeforbud, og det var nettopp Blehr som fikk Quisling til å svare på denne måte, for at disse saker ikke skulle tas fra hans departement. Alt blev således ved det gamle og tyskerne fikk ikke sitt krav oppfylt.

På samme måte gikk det med kravet om mobilisering av arbeidskraft. Disse krav blev sabotert av Blehr. Det er på det rene, efter hvad senator Otte har uttalt i den erklæring, som forefinnes i det stensilerte hefte side 46, bilag VI, 21.

«Rekrutteringen av arbeidskraft i Norge var helt utilstrekkelig sammenlignet med Tyskland.»

Iallfall var Terboven utilfreds med lukningen av uviktige bedrifter og innvinningen av arbeidskraft, så meget mer som det stadig blev klaget over unødvendig produksjon

fra de tyske myndigheter, og tilsagn herom fra Quisling ikke ble realisert.

Terboven kritiserte Blehr meget sterkt, da han var av den mening at denne saboterte disse krav. Jeg tror også at Quisling var av den mening. Tyskerne klaget over at det var over 44.000 arbeidere i den norske bygningssektor. Hvis byggeforbudet var blitt utført kunne en stor del av disse vært overført til tysk virksomhet. Jeg mener det må være klart at Blehr ved å nekte å utførte byggeforbud og ved å nekte å imøtekomme det tyske krav om mobilisering av arbeidskraft har ilagt sig stor fortjeneste. Dette vil også fremgå av riksfullmektig Astrup's prov. Derved har Blehr spart landet for et meget stort millionbeløp. Hvis ikke mer enn halvparten av de nevnte arbeidere, 25.000 mann, var overført til tyske arbeider, så hadde dette medført at det var blitt utbetalt lønninger til disse med ca. 150 millioner kroner pr. år, og de arbeidsmaterialer, som ellers gikk til den norske bygningssektoren, ville gått til tyskerne. Istedenfor kom arbeid og materialene landet til gode. Hvis tyskerne hadde fått disse folk og disse materialer, så ville de tap Norge hadde blitt påført, kommet opp i million- eller milliardbeløp. Landet ville ha pådratt sig en tilsvarende gjeld.

Også når det gjelder fiskeproduksjonen, gjorde Blehr stadig motstand mot de tyske krav. Jeg nevner spesielt de stadig sterkere og sterkere krav om å få større andel av norsk sild og sildetønner. Blehr avsto disse krav og fastholdt den tidligere fordeling av norsk sild og sildetønnene, som stammet fra administrasjonsrådet og ekspedisjonssjef Johannessens tid. Jeg henviser her til Blehr's skrivelse til Reichskommissariatet av 1/4 1944, det stensilerte hefte, side 39, bilag VI, 9. Om den betydning Blehr's holdning i spørsmålet om eksport av fiskeriprodukter, fikk, henviser jeg til kjøbmann Elling Aarseth's prov 1/10 til 15/11 1945. Aarseth var vel forrolig med disse spørsmål, og Blehr søkte flere ganger denne om råd, bilag VI, 12, det stensilerte hefte side 41, skrivelse fra H.r.adv. Herman Bang, Aalesund, til advokat Torstensen. Her nevner Bang at Aarseth opplyser at Blehr forela ham et spørsmål, som var reist om utskiftelse av hele Norges råfiskelags styre og ledelse. Aarseth sier her at Blehr stod fast, og råfiskelagets styre og ledelse blev sittende. Om Blehr's holdning sier Aarseth at Blehr var strateg og taktiker og i besiddelse av en absolutt fasthet.

Da det gjaldt tvungen leveranse av fettstoff til Tyskland i 1942, blev det henvist til Blehr-Backe-overenskomsten, som det frem-

går av Blehr's dagbok av 18/3 1942, side 12, bilag II, 7. Blehr sier her at han blev enig med tyskerne om hvor meget levertran tyskerne skulle få, hvis vi fikk margarinfett. Det var en meget stor fordel ved denne ordning for Norges forsyninger, idet man fikk fettstoff til margarinproduksjon, og en større andel margarinfett enn vi tidligere hadde fått. Det er riktig når Aarseth betegner disse resultater fra Blehr's side som fordeler for landet, både forsyningsmessig og økonomisk. Det er ingen grunn til å tvile på dette.

Handelen med pelsskinn var et av de områder hvor den tyske kolonipolitikk, som gikk ut på umyndiggjørelse av de norske instanser, hadde gjort seg sterkt gjeldende. Blehr opplyser i sitt P. M. side 23 i det stensilerte hefte bilag V, ad 5, at fra begynnelsen av var det slik at Norge hadde måttet finne sig i at Tyskland opptredte som mellomledd ved norsk pels-eksport til Frankrike, slik at 50 % av de norske skinn skulle selges over Leipzig. I tillegg hertil forlangte Reichskommissariatet at i det hele all pels-eksport til Frankrike skulle gå over Leipzig med den begrunnelse at Frankrike ønsket det slik. Men to franskmenn, som ville komme til Norge for å kjøpe skinn, blev fra tyske side nektet visum. Det var også meget motvillig at franskmennene erklærte sig enig i den fra tysk side forlangte form for pels-eksport til Frankrike.

Dette var den politikk, som ble drevet, da Blehr kom inn. Det var ikke markedspris, som blev betalt, men en av tyskerne diktert pris, og de fikk 100 % av verdien i mellomfortjeneste. De tyske forretningsmenn betalte skinnene med kr. 185.— pr. stk. og solgte dem videre for en minstepris av kr. 350.— pr. stk. Men i den neste sesong 1943/44 var det næringsdepartementet med Blehr, som hadde det avgjørende ord, og der henviser jeg til den dokumenterte erklæring fra landbruksminister Fretheim, det stensilerte hefte side 24, bilag V ad 6, og til Fretheims vidneprov. Blehr hadde det avgjørende ord, og da blev prisen hevet til kr. 290.— pr. skinn, et pristillegg på kr. 105.—. En vesentlig del av æren herfor må tilskrives Blehr, som hadde avgjørelsen. I sesongen 1943/44 var det en særlig hard kamp om prisen, og det var nok Blehr som bragte den endelige pris opp i kr. 415.—. Det avgjørende er her at det blev stoppet den kolonipolitikk, som før hadde gjort sig gjeldende, at tyskerne kunne diktere prisene, og selv kunne ta differansen mellom den virkelige markedspris og den pris de dikterte.

I 1941 blev det eksportert 200.000 skinn, senere noe mindre, men man ser lett at

Blehr ved å gjennomføre denne kamp med den endelige approbasjon av prisen hos norske myndigheter har innvunnet adskillige millioner kroner, ca. 50 millioner, for landet. Det betød også en stor vinning for norske bønder og norsk pelsdyroppdrett, at han fikk ordnet med direkte eksport til Frankrike, således at tysernes mellemmannsfor tjeneste falt bort. Fretheim opplyste at for sesongen 1944/45, da Blehr var trådt tilbake, var Fretheim blitt enig med det norske pelsdyravslags styre om ikke å selge under kr. 350.—, men da ble salgsavtaler sluttet på kr. 310.— bak landbruksministerens rygg. Da var Blehr avtrådt som minister.

Jeg mener hele denne saks historie er illustrerende for verdien av den stilling, som blev tilkjempet ved Blehr's innsats. Det viser at han var den rette mann når det gjaldt å varetta norske interesser.

Det siste punkt, som jeg skal nevne, og som viser betydningen av Blehr's innsats, gjelder kirkeklokkene. Tyskerne tok kirkeklokkene i de fleste andre land, for eksempel Holland. Side 29 i det stensilerte hefte er det inntatt som bilag VI ad I et utdrag av «Vårt Land» for 6/2 1947. Her står det at Hollands kirker mistet de fleste av sine kirkeklokker. 1200 kirkeklokker blev tatt av tyskerne, knust og smeltet til våbenindustrien. Spørsmålet om utlevering av kirkeklokkene her i landet hadde en lang historie. Det er på det rene at Hitler krevet dem utlevert i 1941, og at Quisling hadde gitt sitt samtykke hertil. Det blev forhalet og trenert av kirke departementet først og fremst, og så kommer tyskerne i 1943 og retter dette krav like overfor næringsdepartementet med Blehr. Han motsatte sig dette krav bestemt, nektet utlevering og hadde hell med det. I lagmannsrettens dom heter det:

«at Blehr med gunstig resultat motsatte sig utlevering av landets kirkeklokker, «skjønt Quisling hadde gitt sitt samtykke «hertil. Han motarbeidet også tyske krav «om utlevering av kobber- og tinnbeholdninger.»

Det er min mening at selv om man vil se bort fra alt det jeg før har omtalt, så må Blehr's holdning til kravet om utlevering av landets kirkeklokker likeoverfor så alvorlige trusler fra Reichskommissar, trusler,

som gikk på livet løs, betegnes som en stor innsats, og på grunn av det resultat, som herved blev oppnådd, bør det ikke bli tale om å ilegge Blehr noe erstatningsansvar. Ingeniør Platou hos Riksantikvaren, dengang Dr. Harry Fett, har i oppgave av 22/10, 48, regnet med at det i de norske kirkeklokker er gått med tilsammen ca. 520 t. kobber. Landets eneste klokkestøperi anslår en eventuell erstatningsverdi til kr. 12.— pr. kg., altså ca. 6.240.000.— kroner. I disse oppgaver er ikke medregnet ringeapparater for 1.600 klokker. Dette varierer fra kr. 250 til 650 pr. apparat, til en samlet anslagsverdi av ca. kr. 750.000.—. Om man bare ser på den økonomiske verdi for Staten ved at kirkeklokkene ikke blev utlevert, så utgjør dette 7 millioner kroner, som Blehr har spart landet for, hvilket er fastslått av Edsivating lagmannsrett, og dertil kommer at han ved denne sin motstand har reddet uerstattelige kulturverdier for landet. Av det jeg har sagt fremgår mit syn på erstatnings spørsmålet.

De beløp, Blehr reddet for landet, er formentlig samlet større enn det beløp Staten blev påført for skade ved NS's rettsstridige virksomhet, og jeg mener derfor at det ikke kan være tale om erstatningsplikt for Blehr. Selv om man ser bort fra alt annet enn at han reddet kirkeklokkene for landet, så mener jeg at hans innsats her er så stor, at den alene må være tilstrekkelig til å fritta ham for erstatningskrav.

Ut fra disse betraktninger bør det efter min mening ikke bli tale om ytterligere erstatningsansvar på Blehr, selv om man bare tar hensyn til en av de faktorer, som spiller inn, nemlig formuesforholdene. Men jeg mener det er i denne sak også andre faktorer, som spiller inn, ikke minst hensynet til Blehr's hustru og de to umyndige barn, som ikke må berøves grunnlaget for økonomisk eksistens, og dertil den uforferdede innsats Blehr har gjort mot tyskerne. Det var en innsats som sparte millioner for landet. Jeg tror man må si at det er ugjendrivelig bevist at Blehr i sin holdning overfor tysernes koloni- og utnyttelsespolitikk har vist seg som en uforferdet og god nordmann.

Min påstand blir:

at Blehr frifinnes.

Bilag 7

FORSKJELLIGE UTDRAK FRA STRAFFE-
SAKEN MOT MINISTER K. S. IRGENS.

Fra Eidsivating Lagmannsrett:

1) *Fra aktors foredrag:*

Jeg anser det for å være på det rene at Irgens har arbeidet meget energisk for å få forhindret at tyskerne prisedømte hele den norske handelsflåte i 1940/41.

2) *Fra vidneførselen:*

9de vidne: Ekspedisjonssjef Trygve Leivestad:

Heiberg: Ble prisesaken ansett som meget viktig for landet?

Leivestad: Ja, det blev den gang lagt stor vekt på den. Man mente at uansett hvordan krigen ville komme til å falle ut, ville det være av stor betydning at de norske skib var betraktet som norske. Hvis Tyskland skulle vinne — en mulighet man ikke kunne se bort fra, var det åpenbart av den største betydning. Også om de allierte skulle vinne, ville det være av betydning at fartøyene var å betrakte som norske hele tiden, i det man ikke kunne vite hvorledes de allierte ville stille seg, dersom de tok et fartøy som prise som gikk under tysk flagg og som ved priseretten var anerkjent som tysk prise.

Man måtte regne med den mulighet, at de allierte ville betrakte skibet som tysk, og ikke som norsk. Av den grunn regnet man med at det under enhver omstendighet var av stor betydning å få anerkjent fartøyene som norske hele tiden.

3) *Under dokumentasjonen:*

Lagmannen: Er det ikke på det rene at tyskerne ville priseta de norske skib, at Irgens, tiltalte, motsatte sig dette?

Da tyskerne hadde bestemt det, skrev han og sa, at derved har jeg ikke noe å gjøre som sjøfartsminister, og så gikk tyskerne tilbake på det. Er ikke det på det rene?

Er det da nødvendig å lese alle disse dokumentene?

Heiberg: Hvis det erkjennes, så — —

Lagmannen: Det trodde jeg var helt på det rene.

4) *Av forsvarerens foredrag:*

Kunne vår sjøfart i okkupasjonstiden vært tatt bedre vare på enn det blev gjort av Irgens?

Kunne det under de foreliggende omstendigheter vært ledet bedre?

Jeg tror ikke svaret et tvilsomt.

Men når han kunne gjøre det, så var det en nødvendig forutsetning at han var medlem av NS. — —

5) *Utdrag av en dokumentert skrivelse av 11/10 1945 fra minister Irgens til forsvareren:*

Like etter min tiltredelse som konst. statsråd kom der en lengere skrivelse fra tyskerne, hvori de erklærer sin hensikt og stiller alle hjemmевærende norske handelsskib for prisedomstolen i Hamburg, og ber Departementet være behjelpelig hermed. Ved forhandlinger lykkes det ikke å overbevise tyskerne om at de ikke hadde rett til å betrakte de norske hjemmевærende skib som priser, men da jeg i et møte fremhevet at det ville være uklok politikk og ville vekke forbitrelse over hele landet, gikk Reichskommissars representant med på å la saken bero inntil videre.

I februar 1941 kom en ny lengere skrivelse fra tyskerne, hvori de bl. a. forlangte at alle redere av hjemmевærende skib skulle underskrive et dokument hvori de erkjenner at disse skib er blitt formelt lovlig oppbragte, så at de kunne stilles for prisedomstolen i Hamburg, og anmoder Departementet om å være behjelpelig med å få disse erklæringer fra rederne.

Efter ca. 3 måneders skriftveksel fastholdt tyskerne med bestemthet sitt forlangende, med den endring, at de selv ville sørge for å få erklæringerne fra rederne.

Jeg svarte, at jeg skulle underrette rederens sammenslutninger om deres forlangende. Derefter sendte jeg min avskjedsansøkning til Reichskommissar med den begrunnelse at det ikke var lyktes meg å redde den norske handelsflåte.

Noen dager efter blev jeg bedt til et møte, hvor det blev meddelt mig at Reichskommissar efter konferanse med Berlin hadde gått med på å utsette prispørsmålet til efter krigen.

Det blev vist mig gjennemslog av et brev fra Reichskommissar til Berlin, hvori det anføres at sjefen for Sjøfarts-Departementet, statsråd Irgens, efter mottagelsen av det endelige brev om at prisetaking av skibene var besluttet, hadde søkt avskjed. Det ville, hvis det blev offentlig, vekke adskillig oppsikt og måtte sees som et uttrykk for den forbitrelse, som man i Norge ville føle over å miste sin handelsflåte. Det blev derfor tilrådet å

utsette prispørsmålet til etter krigens slutt.

Man anmodet mig om å trekke min avskjedsansøknings tilbake, hvilket jeg fandt å måtte gjøre.

6) *Fra lagmannsrettens dom av 13/11 1945:*

Det er på det rene at tyskerne hadde bestemt sig til å priseta hele den norske flåte. Tiltalte skrev da den 24. mai 1941 til Reichskommissar Terboven og søkte avskjed fra sin stilling. Hans forhandlinger med tyskerne har sikkert vært sterkt medvirkende til at tyskerne til slutt oppga planene å få istand en ordning således at familiene til de sjøfolk, som fór ute, ikke fortsatt kunne trekke på sitt tilgodehavende. Det var tyskernes hensikt, og deri blev de støttet av enkelte NS-medlemmer, å stoppe ethvert trekk så familiene skulle henvises til forsorgen.

Tiltalte fikk ved klok manøvrering satt igjennem loven av 26/3 1942, som ordnet forholdet på en tilfredsstillende måte. Dette var av stor betydning, ikke minst for den del av flåten, som seilte ute.

II) *Fra Høyesterett:*

Av førstevoterende, dommer Fougner's votum:

Også hvad angår visse fortjenester han under sitt virke har innlagt sig, henholder jeg mig, stort sett, til det som lagmannsretten sier. I lagmannsrettens dom nevnes en rekke tilfeller, hvor Irgens har gått i bresjen for norske interesser eller på annen måte vært landsmenn til hjelp og nytte.

Positivt å oppfatte hvert enkelt av disse forhold som en formildende omstendighet antar jeg ville være å gå vesentlig for langt. Men i hvert fall i flere av de tilfelle, som regnes opp, deriblandt sær-

lig ordningen med understøttelse av sjøfolks pårørende, har Irgens gjort en personlig innsats, som ved straffens utmåling gjør komme ham til gode.

Jeg nevner for så vidt det brev han den 24. mai 1941, da tyskerne syntes å ha bestemt sig til å prisedømme den norske handelsflåte, sendte Reichskommissar med beskjed om at han, da det ikke var lykket ham å redde flåten for Norge, ikke fandt å kunne fortsatte som kommissarisk statsråd og derfor bad om avskjed.

Jeg forstår lagmannsrettens dom og sakens opplysninger ellers derhen, at avskjedssøknaden og domfeltes opptreden vis a vis tyskerne iøvrig må antas å ha vært medvirkende til at tyskerne lot falle planen om å la flåten prisedømme.

Og hans innsats blir da i regnskapet en ikke uvesentlig post på hans kredittside. Det synes å være gitt, at man, så usikre som forholdene var, på vårparten 1941, måtte regne med som ikke usannsynlig, at det kunne bli av stor betydning for Norge, ved det oppgjør som engang skulle komme, at de skib som befandt sig i norske farvann eller på annen måte, var innenfor tyskernes rekkevidde, ikke var blitt prisedømt, men vedvarende hadde seilt under norsk flagg.

Overhodet tegner det omhandlede avsnitt av lagmannsrettens domsbegrunnelse bilde av en mann, som så langt fra å ha villet skade landsmenn, tvertimot villig har ydet bistand for å avbøte ulykker, som okkupasjonen og dens overgrep bragte over hans landsmenn, og for vis a vis okkupasjonsmakten å vareto landets og dets borgerens økonomiske interesser.

Bilag 8

Utdrag av Eidsivating Lagmannsrettsdom av 21. nov. 1946 over minister E. Blehr.

Som anført i Eidsivatings Lagmannsrettsdom over minister Skancke, er retten dog av den oppfatning, at det ved utmålingen av straffen for de enkelte «statsråder» og «ministre» må legges en vesentlig vekt på den måte de har styrt sine departementer på. Selv om de har stått tilsluttet Nasjonal Samling, har de i noen grad kunnet utnytte den maktstilling da hadde fått, til også å begrense fiendens innblanding i norske forhold og til å tilgodese landets og landsmenns interesser. I så henseende er det billete, retten har dannet sig av tiltaltes virksomhet, ikke bare ugunstig. Det anses godtgjort at tiltalte som «minister» allerede fra begynnelsen av inntok en stram og uredd holdning overfor tyskerne. I sitt forhold til partiet og partimedlemmer var tiltalte svakere. Han opponerte nok, men etterkom stort sett de krav som blev stillet til ham. Særlig forsynings- og handelsmessig — men også på andre områder — gikk tiltalte med energi og ikke uten dyktighet inn for Norges interesser — tildels med godt resultat. Det må dog sikkert tas i betraktning at han i så henseende blev rådet og kraftig stimulert av provianteringsdirektøren, Nikolai Schei, hvis fremragende dyktighet tiltalte var på det rene med og hvem han derfor med fasthet holdt på, tross av vedholdende press fra høyt hold innen partiet for å få ham fjernet. Men retten er av den oppfatning at det også må regnes tiltalte til gode at der i hans departement i flere henseender blev holdt en «norsk» kurs.

Tiltalte oppnådde under forhandlinger i Berlin i mars 1942 forholdsvis gunstige resultater med hensyn til landets korn- og fettforsyning. Likeledes oppnådde han fordeler med hensyn til handelen med pelsverk. Han påtalte skarpt og uten hensyn til person til løp fra tyskernes side til «svarthandel». Han kritiserte prisutviklingen i samhandelen med Tyskland. Han gikk energisk og

med godt resultat inn for å hindre at overtredelser av rasjoneringsbestemmelsene ble behandlet og pådømt av tyske domstoler.

Han motarbeidet det såkalte «dobbelte statsborgerskap», han sto i opposisjon til andre av ministrene med hensyn til behandlingen av lærerne og prestene, og han sørget med bistand av direktør Schei for ordentlig forpleining av jødene under deres reise fra Norge til Tyskland. Han påtalte også beslagleggelser av matvarer under politirasiaer, han søkte å hindre de beslaglagte radioapparater sendt til Tyskland, og motsatte sig med gunstig resultat utleveringen av landets kirkeklokker, skjønt Quisling hadde gitt sitt samtykke hertil. — Han motarbeidet også tyske krav om utlevering av kobber- og tinnbeholdninger.

Ved sin holdning kom tiltalte som minister meget snart i motsetningsforhold til innflytelsesrike personer innen partiet — særlig til Alf Whist. Først og fremst pådrog han sig tyskernes mishag. Han blev av Fehlis karakterisert som opphavsmannen til opposisjonen innen Nasjonal Samling. Det blev ved en anledning holdt ransakning på hans kontor av general Martinsen med bistand av det tyske sikkerhetspoliti,* og han ble i lengere tid holdt under oppsikt av sikkerhetspolitiet. Endelig har han også på grunn av sin holdning med hensyn til utleveringen av metaller gjenstand for Terbovens særlige oppmerksomhet. Det er under henvisning til Terbovens tale på møtet den 26. september 1943 opplyst at Terboven siktet til tiltalte, da han uttalte at «den forvaltningssjef som ut fra en falsk forestilling om hvad der tjente Norge best, nektet å mobilisere selv den siste kilo tinn for rustningsindustrien, ikke engang var verdt et skudd, men bare en strikk.» (Tilleggshefte II i Quislingsaken side 17).

Det bemerkes endelig at tiltalte — bortsett fra de forannevnte undtagelser — har holdt en saklig linje og at han under sin virksomhet ikke har opptrådt ondartet. —

*) Anm.: av Sipo med bistand av general Martinsen. (Utg.).